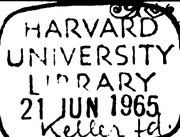
Год. III. Януарий и Февруарий Книга I.

Родопски напрѣдъкъ

Мѣсечно илюстровано списание

за

наука, обществени знания и народни умотворения.

Обществената и частна благотворителность въ Родопитѣ.

(Битови бѣлѣжки и впечатления).

Съзнанието да жертвува човѣкъ било физически труда си, било материални срѣдства за извѣстно отъ обществена полза дѣло, казватъ, че е присѫща черта само у високостоещитѣ културно и просвѣтени общества и народи. Любезниятъ читатель, особено българскиятъ, навѣрно, ще се намѣри въ недоумение отъ надслова на тия ни бѣлѣжки, които иматъ за цѣль да изтъкнатъ именно такава характерна битова черта въ Родопскитѣ поселения, за които изобщо се има твърдѣ смутно понятие. Мнѣнието у грамадното болшинство у насъ, като захване човѣкъ отъ министерския столъ и свърши съ послѣдния разсиленъ, отъ интелигентния съ западно образование мислитель, та до послѣдния орачъ-селянинъ, е едно и сѫщо, че Родопскитѣ поселения, особено помацитѣ, сѫ едно безкултурно плѣме, бѣдно, мизерно, бездарно, неподвижно, съ груби животински инстинкти и съ неразвитъ и незатвърденъ духовенъ мирогледъ. Такова мнѣние сме слушали не еднъжъ и отъ хора, на които по едни или други причини се е падалъ пѫть да надникнатъ въ нѣкоя отъ многобройнитѣ Родопски покраини. А съ едно прѣно-

щуване или минуване прѣзъ извѣстно Родопско село, съ едно виждане хората на пжтя или въ гората на работа и най-вѣщиятъ наблюдатель-психологъ надали би се рѣшилъ да твърди съ положителность, че е проникналъ и схваналъ психиката на едно плѣме, още повече че е проучилъ всичкитѣ гънки въ неговия мирогледъ и животъ.

Между многото типични чърти въ живота на Родопскитѣ поселения човѣку прави впечатление и тъй нареченото съзнание къмъ обществена и частна благотворителность. И това съзнание е тъй здраво, тъй широко разпространено въ живота у всички слоеве въ тия планински обитатели, че човѣкъ на всѣка стжпка и въ сѣмейството, и въ селото, и въ гората, и на всѣкждѣ срѣща реалния му изразъ. Тая симпатична характерна чърта е обща и у българитѣ християни, и у помацитѣ мохамедани и е продуктъ на голѣмата имъ религиозность, интелектуално развитие и високо развитъ алтруизъмъ.

Както въ селата, тъй и въ дивитѣ усои, дѣто човѣшки кракъ може да стжпа, вие виждате всѣко изворче обърнато отъ човѣка въ каменна чешма, или дървено чучурче, приспособено колкото се може по-лесно да утоли жаждата както на човѣка, тъй и на добитъка. Всичко това е дѣло на доброволно, лично желание и трудъ на нѣкой човѣкъ, често пжти и неизвѣстенъ на околнитѣ си. Особено у помацитѣ е по-силно желанието, щото всѣки прѣзъ живота си, макаръ че билъ той и послѣдния бѣднякъ, да си направи за душата си нѣкоя чешма, или по мѣстното изражение да направи вода за *хайретъ*. Такива води въ нѣкои мѣста често пжти, за да се приспособятъ на нѣкой пжть или село, се довеждатъ отъ нѣколко часа далече. Независимо отъ това, но често пжти при самата чешма се построява и нѣкоя сушина, подъ която пжтника въ лошо врѣме може да си почине или прѣнощува. Това сж тъй общо нарicанитѣ въ Родопитѣ *кьошкове*. Разбира се, че нѣкждѣ се съгласятъ цѣла махала, или цѣло село за нѣкоя вода, която изисква непосилни за единъ човѣкъ срѣдства. Други пъкъ, които прѣзъ живота си не сж сполучили по едни или други

причини да си направятъ нѣкое подобно обществено благодѣяние, вмѣняватъ такова задължение на своитѣ наслѣдници да направятъ.

Често пжти при смъртния си часъ, или при раздѣла на имотното си състояние, нѣкой остави отдѣлна сума пари, или нѣкоя нива и др. т. съ задължение, щото неговитѣ наслѣдници да направятъ еди-какво си обществено благодѣяние, а при това и да го поправятъ и поддържатъ въ изправность за въ бждеще. И обществото, па и самитѣ задлъжени лица стопани знаятъ, че едикоя си чешма е собственость и въ обязаность на еди-кого си, слѣдователно той трѣбва да се грижи за нейната изправность и никой, па и самиятъ собственикъ било личенъ или по наслѣдство, не допуща другиго да се мѣси въ дѣлото му. Има случаи, когато между наслѣдници се завежда цѣлъ споръ, кой да остане и стопанѝ оставена тѣмъ отъ бащи и дѣди чешма. Само въ случаи, че не остане никакъвъ наслѣдникъ отъ първия строитель-благодѣтель, може да прѣмине у другиго и то пакъ съ знанието и съгласието на съсѣдитѣ или съселянитѣ му.

Въ по-вечето случаи такива чешми и изобщо други обществени прѣдмети съ поколѣния запазватъ името на своя първъ строитель, каквото напр. Руминъ чучуръ, Караджова вода, Камишовъ мостъ и пр. И пжтникътъ, като пие вода или пои добитъка си отъ такава вода, безъ друго ще каже Богъ да прости едикого си.

По всички рѣки и потоци човѣкъ срѣща дѣ дървени, дѣ каменни мостове и мостчета, наистина, не сж нѣкакви външни украшения и блѣсъкъ, но удивителни по своята здравина и трайность. И тѣ сж дѣло досущъ на частна инициатива и благотворителность. Турската власть, каквато си е тя безчувствена въ отношение всички блага къмъ своитѣ поданици, и тукъ тя досущъ рѣдко се вѣстява съ своята материялна помощь и то само слѣдъ дълги хлопания и то не рѣдко, когато нѣкой чиновникъ ще може съ това да поублажи прѫститѣ си, обаче инициативата никога не е негова. Та и самото население, само въ случай на непосилни

материялни жертви да направи нѣщо подобно самò, прибѣгва до властьта и то за крупни работи отъ общественo значение.

Заседнала се нѣкждѣ пръстьта и засипала пжтя, паднала нѣкоя канара, или се повалило нѣкое дърво, и човѣкъ и добитъкътъ съ мжка могатъ да минатъ. Току видишъ нарамилъ нѣкой бѣднякъ лопата, мотика или брадва и отишълъ да прѣмахне станалото. Ако се изисква трудътъ на повече хора, ето че се съгласили нѣколко души, или една цѣла махалчина или село и прѣчистили пжтя. Сжщото е и съ падналъ нѣкой зидъ при нѣкой пжть или съборенъ мостъ, тоже най-близкото поселище òврѣме се погрижило и поправило срутеното.

Зимно врѣме често пжти прѣспи засипватъ всички проходи изъ планинитѣ, или пъкъ нѣкждѣ се образувалъ ледъ, че ни човѣкъ, ни животно могатъ да минатъ. Току видишъ мжже и жени съ лопати и мотики, съ шумъ и веселби се задигнали, разчистили прѣспитѣ, накопали и посипали ледътъ съ пепель, торъ, сметь и др. т. и съ това направили циркулирането свободно и безопасно.

Умрѣло нѣкое животно и прѣчи на минувачитѣ тъй или инъкъ, първитѣ съгледачи ще спратъ добитъцитѣ си, ще приустановятъ работата си и ще махнатъ умрѣлия трупъ на друго мѣсто, дѣто нѣма да прѣчи.

Появилъ се пожаръ въ нѣкоя кжща, плѣвня, оборъ, току видишъ при първия знакъ цѣло село, дори и отъ околнитѣ села наприпкатъ хора мжже, жени, дѣца безразборно и всѣко се стрѣми тъй или инъкъ да угаси огъньтъ, да избави покжщнината на стопанитѣ, добитъцитѣ имъ и т. н.

Залѣжалъ се нѣкой дълго врѣме отъ болесть, сѣмейството му е въ нужда, падналъ нѣкому коньтъ или мулето отъ нѣкоя канара, умрѣлъ му волътъ или кравата, или дивячъ ги разкжсалъ, съсѣдитѣ му, съселянитѣ му ще го навѣстятъ, утѣшатъ и съ чувство на едно истинско, дълбоко състрадание ще му помогнатъ кой както може, за да навакса изгубеното си.

Върви човѣкъ изъ дивнитѣ усои, бърда и долини и гледа разни плодовити дървета покрай самия пжть

насадени, нѣкои отъ тѣхъ вѣковни по старостьта си, други току-що посадени и грижливо обградени и запазени отъ поврѣда на добитъкътъ. Питашъ, какви сѫ тѣ, кой ги е садилъ и защо, кой е стопанинъ на

По фотографията на К. Савовъ.
Помакъ отъ Еръ-кюприя—Родопитѣ.

тѣхъ и чувашъ едни и сѫщи отговори, че старитѣ сѫ ги садили за душитѣ си; това сѫ *хаирници*, дървета

за обществено ползуване. Всѣки пжтникъ може свободно да посѣдне подъ тѣхната сѣнка, да се наяде отъ плодътъ имъ, па и въ торбата си да набере за Богъ да прости. Може нѣкой да влѣзе въ гората на нѣкого да си накраде и натовари гърбътъ или добитъкътъ съ дърва, да порази съ брадвата си сума млади фиданки, овчарьтъ да опита острилото на ножа си на нѣкое гиздаво дръвче, ала на *хаирница* круша, ябълка, череша и др. т. никой не смѣе да отчупи ни едно клонче.

На тоя личенъ трудъ и жертви, на това дълбоко вкоренено съзнание се дължатъ и всички други обществени заведения въ Родопитѣ, каквото що сж черкви, параклиси, джамии, мечети и пр. Нѣма ни едно помашко селце или колибакъ, колкото бѣденъ и малочисленъ и да е той, да нѣма баремъ една що-годѣ станчка, която едноврѣменно служи и за молитвенъ домъ, и за училище на дѣцата, и за сборно мѣсто на съселянитѣ, кога има да си рѣшаватъ нѣкои обществени въпроси, па най-сетнѣ и за странноприеменъ домъ на пжтници. Пжтникътъ, отъ каквато вѣра и народность и да билъ той, замръкне ли, свари ли го лошо врѣме и неможе да продължи пжтя си, свободно безъ никакво стѣснение и питане може да намѣри подслонъ въ тия домове и храна и гориво и за себе си, и за добитъкътъ си.

Черковно-училищното дѣло у българското население въ Родопитѣ, а особено въ срѣднитѣ и южни склонове, е тъй стабилно, тъй добрѣ поставено, че човѣкъ просто се смайва. Въ всѣко село вие виждате рѣдки по здравина и красота черкви, звънарници и училища въ голѣмитѣ села по двѣ и три, а въ малкитѣ по едно, но никое село не е лишено отъ такива, и всичко това ни власть, ни закони, ни нѣкое чуждо външно внушение или помощь е направило или подбутнало, а личното съзнание, воля и трудъ на самото население. И издържката и на еднитѣ и на другитѣ пакъ почива на това дълбоко развито съзнание на колективната помощь и жертви. Ако черквата напр. не е въ състояние да плати на учительтъ, да купи пособия с покжщнина на училището, тогава идва публичната самопожертвователность на помощь. Трѣбва да се по-

мни, че въ Турция специални общински приходи, каквито у насъ въ България има, тамъ ги нѣма. Колкото ги има, тѣ едва ли достигатъ за издържка на турскитѣ чиновници, заптии и ангарии за държавни нужди. Прѣзъ 1886—87 година пишущиятъ бѣ учитель въ селото Р., състояще отъ 150 кѫщи български. Издържаха се двама учители, на които се плащаше около 90 лири турски годишно. Черквата бѣ не въ положение да посрѣща тоя разходъ, защото наскоро бѣ градена нова училищна сграда, намѣсто изгорѣлата стара, та имаше да посрѣща други нужди. Въ едно селско събрание на публична доброволна подписка единъ праздниченъ день прѣзъ лѣтото се написа и събра цѣлата сума.

Нѣкои пъкъ по-състоятелни села, каквито що сѫ Дарждере, Габрово и др. не само че отъ 1/2 вѣкъ насамъ тѣ сами си издържатъ прѣкрасни училища, но сѫ сполучили да си образуватъ и фондове, отъ които не само че сѫ гарантирали бѫдещето имъ уреждане и издържане, но имъ служатъ и за благодѣтелно-спомагателни каси, отъ които всѣки бѣденъ занаятчия, търговецъ, скотовъдецъ и въобще всѣки нуждаещъ се намира кредитъ съ една неголѣма лихва, а крайно бѣднитѣ или пострадали отъ нѣкое нещастие и доброволна помощь и подкрѣпа.

И както личния трудъ и материялни самопожертвования сѫ издигнали и крѣпятъ всички тия съ обществена полза и значение заведения, тъй сѫщо и съ такова дълбоко съзнание и лична воля населението се грижи и за външната имъ украса. Когато влѣзете въ черквата или джамията, вие се чудите на хубавия редъ, чистота и вѫтрѣшна украса, които съставятъ гордость на селото и дори едно надспрѣварване. Въ едно нищо и никакво селце вие намирате такова благолѣпие въ Божия му домъ, каквото рѣдки градове го иматъ другадѣ. На всѣкждѣ черквитѣ иматъ широки дворове, грижливо постлани, изравнени и насадени съ цвѣтя и дървета и всичко това е плодъ пакъ на частни лица, които въ своя стремежъ, трудъ и желание дори си ревнуватъ единъ другъ.

Отъ казаното на късо по-горѣ читательтъ вижда, какви хубави чърти блѣскатъ въ тия дивни и широки български планини, въ които съврѣменната етика и философия може много нѣщо да поучи за своитѣ теории, върху които мисли да зида бъдещето блаженство на народитѣ.

Въ послѣдующата книга ний ще кажемъ нѣщо и за друга битова чърта въ Родопскитѣ поселения, която има тѣсна свръзка или самá е плодъ на частната и обществена благотворителность, именно за взаимнитѣ спомагания.

Станимака, 1905 год. Ст. Н. Ш.

Изъ древното минало на Тракийцитѣ.

Ὠγυγία ἢ Ἀρχαιολογία.

(Митология — издание отъ 1816 г.)

Глава IV.

За боговетѣ на старитѣ Тракийци.

За Плисторъ и Вендита.

(Περί τοῦ Πλείστωροςκαί της Βένδιδος).

Плисторъ е билъ богъ на едно Тракийско плѣме, наречено Апсинти (Αψινθίων) и му съ̀ принасяли жертва едната стотна отъ числото на хванатитѣ отъ тѣхъ плѣнници. Него съ̀ считали като богъ на войната — тѣхенъ Марсъ—и съ̀ го изобразявали всѣкога носещъ мечъ. Жертвоприношението е ставало по слѣдния начинъ: подиръ като съ̀ бивали убити хората, опрѣдѣлени за жертва, събирали кръвьта въ нѣкой съдъ и съ тази кръвь напръсквали статуята на бога, а особено неговия мечъ.

По този начинъ съ̀ принасяли още жертва и Унитѣ, Скититѣ, а най-вече Киликитѣ (Κύλικας), които пъкъ закачвали жертвата на нѣкое дърво и отъ срѣщу съ̀ хвърляли копия, и ако съ̀ сполучвали да я ударятъ не съ толкова много трудъ, то тя тогазъ се считала като угодна на богътъ имъ.

Богинята Венда (Βένδιν) е била богинята Диана, която почитали твърдѣ много Тракийцитѣ. Името Венда (Βὲνδιν) по тракийски е означавало богинята Диана.

За Залмокси.

(Περί τοῦ Ξαλμὸξιδος).

Глава V.

Този богъ Залмокси (Ζάλμοξις) е билъ Тракиецъ и споредъ нѣкои е отишълъ при острова Самосъ и слугувалъ за малко врѣме у Питагора. Нъ подиръ като спечелилъ малко пари, завърналъ се въ отечеството си Тракия и е училъ съгражданитѣ си на разни праздненства, закони и др. такива, като се старалъ да замѣни тѣхния животъ съ тоя на Гърцитѣ и да укроти тѣхнитѣ нрави. Проповѣдвалъ за безсмъртието на душата, за доказателство на което вършилъ слѣдующето: устроилъ е едно свърталище, въ което канилъ по-първенцитѣ отъ съгражданитѣ си тракийци и ги угощавалъ. Прѣзъ врѣме на угощението той имъ говорилъ, че никой отъ тѣхъ нѣма да умре, а ще се настанатъ на добро мѣсто подиръ смъртьта, и тамъ ще иматъ всичко, което ще имъ е нуждно за живота. А прѣзъ това врѣме той тайно се скрилъ въ едно подземно жилище и тамъ е живѣлъ три години. Другитѣ пъкъ по това врѣме, като не усѣтили неговата хитрость, подиръ като го дирили и не намѣрили, почнали да плачатъ.

Когато пъкъ на четвъртата година Залмокси пакъ се показалъ, то тогазъ всички повѣрвали неговото поучение и го нарекли богъ.

Споредъ нѣкои, този богъ се нарекълъ Залмокси (Ζάλμοξιν), понеже, когато е билъ дѣте-пеленаче, покрили го съ *меча кожа*, тъй като думата Залмосъ (ζάλμος) значело по Тракийски *меча кожа*.

Други Тракийски плѣмена го наричали още и Гевелейзинъ (Γεβελέιζιν).

И тази Залмокси е билъ единъ отъ най-главнитѣ Тракийски богове, даже и на плѣмето Гетитѣ (Γεται), на които е останало вѣрването, че не умиратъ за ви-

наги, а че подиръ смъртьта на тѣлото дохождатъ при бога Залмокси (Ζάλμοξιν) и при него живѣятъ вѣчно и се радватъ на всички наслаждения.

гр. Станимака, 1905. Прѣвелъ отъ гръцки: *Т. Константиновъ.*

Родопска легенда.

В. Тепловъ.

„На югъ отъ Пловдивъ, въ камъннитѣ грамади на Родопитѣ, се извива змиеобразно навжсената Бачковска клисура, по дъното на която скача и се пѣни планински потокъ, като облива съ пѣна залѣпената о скалитѣ пжтека, кждѣто се промъква само рѣдки пжтникъ.

Мрачни и негостоприемни сж околнитѣ ржтлини: у подножието си тукъ-тамъ обрасли съ храсталакъ и хвойна, колкото по-високи, толкова по-голи, а върховетѣ имъ — сѣкашъ сж намръщено старческо чело, цѣло набраздено съ бръчки. Въ течение на цѣла редица вѣкове тѣзи планини сж били безучастни, нѣми зрители на жестокитѣ стълкновения, произходивши въ клисурата, която, като единъ отъ друмищата, водещи отъ Тракия за Македония, отдавна е служила за театъръ на борбитѣ между коренното население и завоевателитѣ. Тукъ се сражавали византийски легиони; тукъ сж се старали да се укрѣпятъ като васали Цариградскитѣ латински императори, тѣзи отъ запада „мжже отъ кръвь и желѣзо", както ги нарича съврѣменния лѣтописецъ; тукъ, на конецъ, се е понесла и оная буря отъ турското нахлуване, която е измела, тъй да се каже, християнското владичество и надъ окървавенитѣ стѣни на Византия е укрѣпила царството на полумѣсеца.

На единъ ржтъ и до сега се виждатъ полуразрушенитѣ стѣни на нѣкогашенъ замъкъ, наредъ съ който виси усамотена стръмна скала, прочута подъ името „*Проклетия камъкъ*". Ето що разказва народното прѣдание за произхождението на това название:

Това било отдавна. На св. София блѣстѣлъ още православния кръсть; цѣлата прилежаща къмъ Плов-

дивъ страна и замъка въ клисурата били въ християнски ржце, но вълнàта отъ азиатскитѣ пълчища достигала все по-близко и по-близко тѣзи краища. Когато веднъжъ до християнитѣ дошло извѣстие, че многочислена турска войска се отправила къмъ замъка, тѣ (християнитѣ) наводнили цѣлата мѣстность; останала незаета една само горня пжтечка, извѣстна на малцина.

Опасно станало за турцитѣ; тѣ се отчаяли отъ възможностьта да прѣмахнатъ прѣпятствието, което имъ прѣграждало пжтя. Случайно една християнка съ дѣтето си попаднала въ ржцетѣ на турцитѣ, които я подложили на всевъзможни изпитания, да имъ покаже пжтя за въ замъка; но ни златото, ни мжкитѣ не могли да я накаратъ да издаде братятà си. Турцитѣ, като видѣли неиното упорство, заплашили я, че ще убиятъ дѣтето ѝ, ако продължава това. Майчиното сърдце не се сдържало, и християнката станала прѣдателка.

Турцитѣ се втурнали въ замъка и изтрѣбили всичкитѣ му обитатели. Прѣдателката чувала прѣдсмъртнитѣ имъ хъркания и проклятията, отправяни на измѣнника, т. е. нея. Тя всичко изтърпѣла, до като дѣтето ѝ било съ нея. Но това ѝ утѣшение било скоро отнето: разяренитѣ турци умъртвили и него. Убитата отъ скръбь майка сега познала величието на своето прѣстжпление къмъ родината си и, когато яничаря отъ единъ ударъ съ ятагана си я повалилъ, тя приела смъртьта равнодушно, като избавление отъ живота.

Трупътъ ѝ, казва прѣданието, билъ хвърленъ отъ скалата („проклетия камъкъ“) и до день днешенъ, говорятъ хората, лежалъ у политѣ ѝ. Птицитѣ небесни не го кълвѣли; есенното бурно врѣме го обвивало съ хладни потоци; зимнитѣ виевици навѣвали на него прѣсна снѣгъ, а на пролѣть изново се показвалъ подъ бѣлата покривка, да го отново пекатъ слънчевитѣ лжчи..... Земята неискала да приеме въ обятията си тази, която зарадъ дѣтето си забравила, че има дългъ, който съ много надминува любовьта къмъ своитѣ дѣца, — любовь къмъ родината, — тази Велика Майка, която отъ своитѣ чада изисква пълно самоотречение и

готовность, безъ да се замислятъ да принесатъ себе си и всичко скжпо жертва за въ полза на общото благо. Ето защо тя не прощава и на най-малката измѣна, като запечатва навѣки народното прѣзрѣние противъ тѣзи, които сж съгрѣшили прѣдъ нея. Но за това пъкъ никога не забравя своитѣ вѣрни дѣца, въ чиито сърдца не е угаснала чистата като елмазъ любовь къмъ всичко родно; тѣхъ тя ги въздига духовно. А имената на ония, които сж пожертвовали себе си за отечеството, записва съ неизгладими букви въ паметьта на далечното потомство, на което тѣ се явяватъ сияещи образци на това, какъ именно трѣбва да служимъ на своята родна земя и какъ за нея трѣбва да умираме".

(„Нива", Nr. 43, 94 г.)

Прѣведе **Младенъ Банатски.**

Помѣстяме изцѣло горната легенда въ сп. „Родопски напрѣдъкъ" тъй, както я намѣрихме въ кн. XI и XII на скромното, но хубаво по съдържание българско списание „Родина" отъ 1904 год. Струва ни се, че и другадѣ сме срѣщали прѣводъ отъ тая легенда, само че не ни е на ума кога и въ кое списание именно.

„Родопската легенда" е излѣзла отъ перото на добрѣ извѣстния и у насъ руски историкъ—писатель г. В. Тепловъ, авторъ и на нѣколко важни учени трудове по историята на Балканския полуостровъ и нашия черковенъ въпросъ. Легендата визира едно народно прѣдание за тъй наричаната и днесь Станимашка мѣстность *„Анатемитѣ"*, т. е. *Проклетия камъкъ* срѣщу Асѣновата крѣпость въ дивното ущелье на рѣката. Съ това прѣдание е свързанъ и етимологичния произходъ на самото име на града Станимака.

Сжществува това прѣдание и днесь не само въ града Станимака, но и въ ближнитѣ нему села, па въ извѣстни вариации и въ далечната вжтрѣшность на Родопитѣ. За вкаменени хора и животни аналогични съ това за *проклетата* жена-измѣнница прѣдания сжществуватъ за много мѣста и изъ Родопитѣ, но въ

тѣхъ се изтъкватъ тъкмо обратни причини, именно голѣмата самопожертвователность за опазване християнската си вѣра и чистоплътность прѣдъ похитителя-иновѣрецъ. За прѣдателство, каквото виждаме въ горната легенда и сѫществующето и днесь прѣдание въ Станимака, въ Родопитѣ нѣма, или по-право казанό ний божемъ до сега не сме чували. А това именно е доста интересно да се знае, особено като се има прѣдъ видъ етническия елементъ на града Станимака. Да ли и тукъ не е плодъ на всичко това оная вѣковна вражда между гърци и българи, за която и историята на тѣзи два народа толкова много ни казва?

Станимашкиятъ гражданинъ г. Панайотъ Сребревъ имà любезностьта да ни даде отъ своята цѣнна, но за жалость и още не издадена фолклорна сбирка, това що е чулъ и записалъ по това прѣдание. Ето що намираме у г. Сребрева по въпроса:

„Прѣвземането на калето и Станимака отъ Турцитѣ.

Прѣданието казва, че прѣди да е билъ застроенъ градътъ Станимака, калето, което отстои 15 минути отъ градътъ въ тѣсното ущелье на Станимашкото дефиле, е било сѫществувало стотини години и че то е било обширно и въ голѣми размѣри и въ него е живѣлъ царь Костадинъ. Това кале е било недостѫпно, защото околнитѣ височини сѫ били покрити съ вѣковни непроходни гори. Въ дъното подъ калето до самата рѣка имало прѣгради, съ които могли да задръстватъ рѣката и спиратъ течението ѝ. До скоро ужъ стоели по стѣнитѣ на крѣпостьта голѣми желѣзни халки, остатъци отъ староврѣмски щерни. Прѣди царь Костадина въ калето е живѣлъ царь Александъръ съ тритѣ си дъщери. Народа вѣрва, че царь Александровитѣ дъщери живѣели и до днесь и се криели въ дълбокото подземно отверстие, сега засипано, въ източната часть на калето подъ черквата, което отверстие водѣло въ рѣката и служело за земане вода. Нощно врѣме често се чувалъ тѣхния гласъ: „Кѫдѣ си, царь Александре!“

Първото поселище на града не е било, дѣто е сега, а е било една махала откъмъ севѣрната страна на крѣ-

постьта, дѣто сѫ сегашнитѣ лозя, въ които и до днесь въ земята се намиратъ стари кюпове, стари гробища съ почти прогнили човѣшки кости и др. т.

Кога е прѣмѣстено това поселище въ мѣстото, дѣто е сегашния градъ, не се знае, но се знае, че градътъ е билъ твърдѣ малъкъ и се е намиралъ между височината св. Архангелъ, староврѣмската черквица св. Иванъ и сегашния метохъ на Бачковския мънастиръ, т. е. въ сегашната I часть на града, а другитѣ II и III части не сѫ сѫществували. Въ сегашната голѣма часть, наричана „Амбелинъ", тогавашнитѣ Станимашки жители сѫ имали лозята си, въ „Бахча махала" били градинитѣ имъ, а въ махалата „Ципрохоръ" наричана изхвърляли джибритѣ си *(ципури)*.

Когато пръвъ пѫть дошли турцитѣ, три мѣсеци се мѫчели да прѣвзематъ крѣпостьта, но безъ успѣхъ. Тя не е била отъ никѫдѣ достѫпна, и турцитѣ сѫ нападали на нея все по течението на рѣката, която, като намирали прѣсушена, приближавали се до самата крѣпость. Въ това врѣме обаче защитницитѣ отъ крѣпостьта пущали задържаната рѣчна вода, която издавовала нападателитѣ. Когато турцитѣ изгубили всѣка надежда за прѣвземането на крѣпостьта, дошла при главатаря имъ една бабичка и му посочила мѣстото, отдѣто лесно ще прѣвземе крѣпостьта. Тя завела турцитѣ по една скришна пѫтека въ сегашната мѣстность „*Чука*", отдѣто цѣлата крѣпость се виждала като на длань. Отъ тукъ именно захванали нападението и въ кѫсо врѣме прѣвзели крѣпостьта, като безъ малко щѣлъ да падне въ рѫцетѣ имъ и самия царь Костадинъ, който, като се научилъ за прѣдателството на бабичката, ***проклелъ*** я (***анатемосалъ я***) и тя веднага се вкаменила на мѣстото си, дѣто е стоела при турцитѣ. Оттогава е останало името на тая мѣстность да се казва „*Анатема*", т. е. ***Проклето мѣсто***, проклетия камъкъ.

Когато царь Костадинъ видѣлъ, че турцитѣ ще навлизатъ въ крѣпостьта, избѣгалъ съ майка си, като казалъ: „Стани, майко, да бѣгаме" и отъ тия думи на царьтъ останало името на градътъ да се казва *Станимайка* — *Станимака*".

По-нататъкъ прѣданието свършва съ послѣдната сѫдба на *царь Костадина*, въ която изглежда библейската аналогичность съ синътъ Давидовъ—Авесаломъ. Именно, че царь Костадинъ ималъ дълга коса и въ бѣгането си къмъ Пловдивъ, дѣто ужъ живѣела тогава сестра му, въ мѣстностьта сегашна при с. Кукленъ „Честитѣ орѣхи“, се закачилъ съ дългата си коса за клонетѣ на едно дърво, главата му се откъснала и увиснала на дървото, а трупътъ безъ глава стигналъ съ коня си живъ въ Пловдивъ.

Другъ Станимашки гражданинъ, твърдѣ любознателенъ къмъ подобни старинни работи, г. хаджи Щерю Стоиловъ, ми каза сѫщата легенда за „Анатемитѣ“, само че съ една малка разлика отъ г. Среброрвата. Жената измѣнница е била ужъ отъ ближното Станимашко село Мулдава и за да я заставятъ турцитѣ да имъ обади скришната пѫтека прѣзъ гората за крѣпостьта, уловили синътъ ѝ и я заплашили, че ще го погубятъ, ако не имъ открие пѫтеката. Майчината любовь прѣодолѣла надъ дългътъ отечественъ, та казала, но турцитѣ въпрѣки това пакъ погубили синътъ ѝ. За измѣнничеството си тя получила народното проклетие и когато и тя погинала, земята я не приела въ обятията си, та гарвани изкълвали тѣлото ѝ въ канаритѣ. Тая версия се приближава съ легендата на г. В. Теплова.

По-напрѣдъ споменахме, че е интересенъ етимологичния произходъ името на града Станимака, въ който се визира и часть отъ горната легенда. Въ тоя случай ний ще прѣведемъ бѣлѣжката на г. професоръ Шишмановъ въ своята обширна студия „Приносъ къмъ българската народна етимология“ стр. 580 въ IX кн. отъ „Сб. за н. умотворения, наука и книжнина“ отъ 1893 година.

„Името на градеца Станимака, казва г. Шишмановъ, се обяснява отъ *стани* и *майко*. П. К. Гѫбювъ въ своята статия „Говорътъ въ Копопчий“ (П. Сп. XVIII, 1885) пѫтемъ (на стр. 412. бѣл. 2) съобщава слѣдующата етимологична легенда: „Едно врѣме, когато света Богородица бѣгала съ дѣтето си Исуса, което искали да убиватъ, тя се спрѣла на онова мѣсто, дѣто е сега Станимака

и като нѣмало вода да си окъпи дѣтето, помолила се Богу, и Той пратилъ вода въ такова изобилие, въ каквото и сега я има въ Станимака. Отъ какъ окъпала Божà майка дѣтето си въ едно каменно корито, което и до сега още се намирало тамъ, тя го приспала, па легнала и самà. Рано въ зори св. Богородица пробудила Исуса съ думитѣ: *„стъни, майкъ, пак дъ бягъми“*, и отъ това произлѣзло името на Станимака. (Срв. П. Сп. 1884. X. стр. 43). Тоя разказъ напомня случая на гонението Иродово противъ Христа“. Подобно и въ *Ахъчелебийско:* „Царь Костадинъ съ майка му се криели въ градището Станимашко (което се съединявало съ подземенъ ходъ до рѣката, неизвѣстенъ никому, за да си наливатъ вода) отъ турцитѣ, като вѣрвали, че тамъ не ще сполучатъ да ги намѣрятъ. Обаче, намѣрили ги, и когато царьтъ видѣлъ, че идатъ и ще ги заградятъ, казалъ на майка си: *стани-мáйку, да беᵃгамеᵃ*“ и отъ това *станимайко* е останало името и до днесь Станимака“ (Шишковъ). Г-нъ В. Добруски ми съобщи друга една версия отъ това прѣдание. Името Станимака не е останало отъ св. Богородица, а отъ нѣкой си български царь. Тоя послѣдниятъ единъ день билъ обсаденъ въ Станимашката крѣпость и, като се видѣлъ на тѣсно, извикалъ на майка си: „Стани, майко, да бѣгаме“. Та отъ това произлѣзло и името на града. Г-нъ Славейковъ чулъ, че тълкуватъ Станимака и отъ *Станимъка* и отъ *стѣни* и *мъхъ*, защото имало ужъ тамо мъхнати стѣни. Наука I, 287. Първото се потвърждава и отъ едно прѣдание, което ми достави г. Цѣпенковъ. Единъ панагюрецъ му разказвалъ, че българитѣ въ единъ бой (неизвѣстно съ кого), като се видѣли на тѣсно, извикали: „стани, мъко, спри мъко, да се успокоимъ малко!“ „Станимька“ срѣщаме още въ бѣлѣжкитѣ на попъ Методия Драгиновъ върху Коровския трѣбникъ отъ г. 1600 (Захариевъ, сжщо и Бойчовъ, ст. Клан. въ Батакъ 3): „Асанъ аджіа за капмеръ натера потурніацитѣ та расипаха сыте црькви отъ Костѣнецъ до *Станимька*“. Въ Родопскитѣ народни пѣсни срѣщаме често формитѣ: *Станимьан* и *Стеᵃнимеᵃх* (сближ. съ *стѣна* и *мъхъ*) и *Стенимерѣ* (*стѣна* и *мърка*).

Зоба хи зобьа, мале ле,
Хилбеска бела пченица,
Вода хи поіа, мале ле,
Станимьанскана ракиіа

Сбм. IV. 26.

Вода хи поеам, мале^{а} ма,
Сте^{а}ниме^{а}х бе^{а}ла ракие^{а}

Сбм. VII, 36 № 4.

Напой си ма, Стоине,
Стенимеръ (1) бѣла ракия.

Чол. стр. 329.

Г. Славейковъ отбѣлѣзалъ още Станимахъ, Станимякъ и Стамимякъ. Наука II, 287. Всичкитѣ тия форми и прѣдполаганитѣ отъ тѣхъ прѣдания се основаватъ на грѫцкото Στενίμαχος (Estanemec у латинитѣ), което название още Константинъ Философъ правилно прѣвежда „тѣсьно браньство“ (отъ στενός и μάχη): обрѣте мѣсто глаголемое Стенимахо, еже по нашемоу языкоу „тѣсьно браньство“ глаголеть се. Гласн. XXII стр. 300 въ издан. на В. Ягича. Срв. и Иреч., Ц. Сп. 1884 X. 46. Cesty 310. Вж. и Славейковъ, Наука II. р. 287: „Стени-Махи се вижда да е правилното название на града и ще каже *бой въ тѣснинитѣ*. Сегашнитѣ гърци наричатъ градеца Στενήμαχη“. Споредъ г. Славейковъ, нѣкои грърцки филолози изкарвали името отъ Истиеон – махи“.

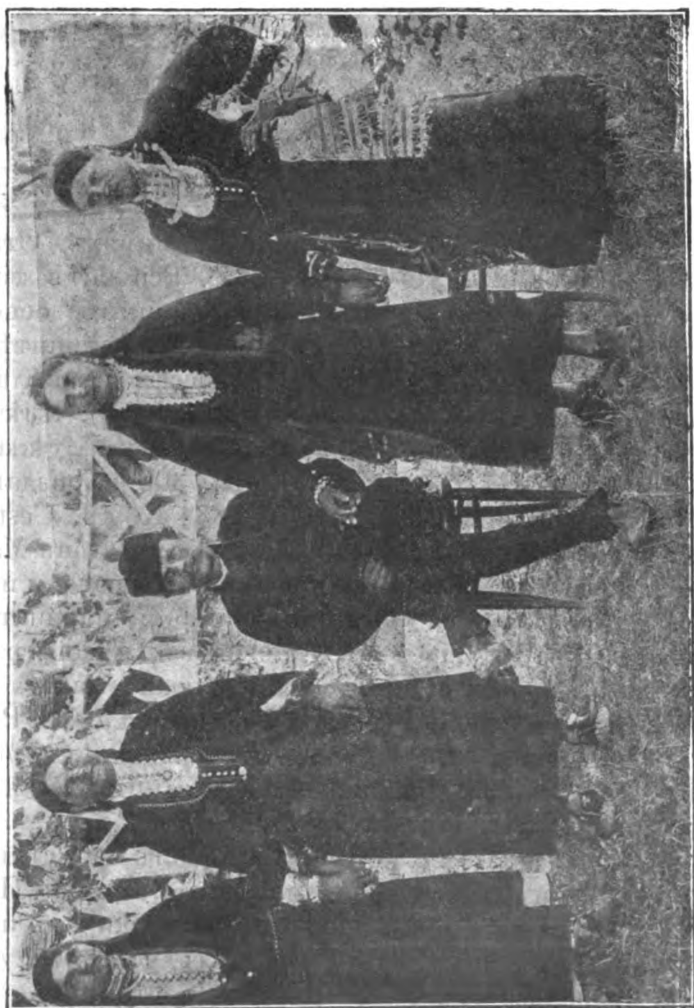
Ближнитѣ полски села казватъ *Станимака*, въ Родопитѣ — *Сте^{а}нѝме^{а}х*, *Сте^{а}мѝне^{а}х*, *Сте^{а}нѝмака*, *Стемѝне^{а}ка*, въ Широка-лѫка *Стъмѝне^{а}х*, а у самитѣ Станимашки гърци Στενήμαχος и Στηνήμαχος.

Прѣзъ 1902 год. въ Станимака е идвалъ извѣстния Атински професоръ г. П. Каролидисъ, авторътъ на „История на XIX вѣкъ“, прѣведена на български отъ покойния Д. В. Македонски. Той е говорилъ, че Στενήμαχος трѣбва да произлиза отъ στενὰ + μάχομαι, което ще каже *тѣснини* и *браня се*. Това ми съобщи г. Т. Константи-

(1) Нѣмаме на рѫка за сега Чолаковия сборникъ, за да видимъ, отдѣ е записана пѣсеньта. Обаче до колкото сме слушали и знаемъ, нито въ Родопитѣ, нито въ полскитѣ Станимашки села формата *Стенимеръ* нѣма. Да не би това да е неволна грѣшка на записвача на пѣсеньта у Чолакова, или пъкъ писменния звукъ *х* приетъ и прѣдаденъ отъ Чолакова за *р*?

Бѣл. Ст.

новъ, сегашния учитель въ гръцкитѣ училища въ града, който се е виждалъ съ г. Каролидисъ и лично чулъ мнѣнието му.

По фотографията на майоръ Сирмановъ.

Типове и носия отъ селото Бачково въ Родопитѣ.

Намѣрихъ за не излишно да се отстраня отъ въпроса за „Проклетиятъ камъкъ“, защото въ легендитѣ за него е смѣсено и етимологичното име на града.

На свършване нашитѣ бѣлѣжки още нѣколко думи за самата мѣстность. „Анатемитѣ“ днесь сѫ едно голо,

канаристо и каменисто мѣсто, непроходно, безъ ни една шубърка или капка вода по него. Като върви човѣкъ по главния пѫть прѣзъ крѣпостьта за Бачковския мънастиръ, на изтокъ му се изпрѣчва грозната гола и не симпатична за окото мѣстность „Анатемитѣ“. Изобилва съ хубави кварцови камъни и много дупки-пещери, отъ които една се казва „Мухтиевата дупка“, която била ужъ много дълбока. На горния край въ канаритѣ личели остатъци отъ нѣкакви старинни постройки.

Станимака 1905 г. **Ст. Н. Шишковъ.**

Петко Кирияковъ — Родопски войвода (1844—1900).

Животописни материали.

При всички географски и етнографски несгоди, въ които е поставено пръснатото тукъ тамъ изъ обширния лабиринтъ на Родопитѣ българско население, отдалечено и изолирано отъ близки духовно-културни центрове, възможни да указватъ своето посилно въздѣйствие и влияние надъ него, ний пакъ има защо да отдадемъ приличната дань на това българско население за участието му въ епохата на нашата народна пробуда и нашето духовно и политично възраждане. Едно по-дълбоко и по-критично взиране както въ далечното тъй и въ скорошното минало на тия български планини, минало колкото тъмно и непроучено още въ всѣка посока да е още, ни навѣва на заключението, че въ Родопитѣ е живѣло и живѣе едно население съ стара култура, интелектуално стояще доста високо, по-високо отъ много други покраини изъ цѣлокупното българско отечество.

Духътъ на свободата и независимостьта е витаелъ изъ гиздавитѣ Родопски усои и долини току-речи прѣзъ всичкитѣ минали вѣкове, откогато въ тѣзи планини е почнала да звучи и разнася своето ехо изъ дивнитѣ имъ скали славянската речь. Знаменититѣ български историци г. г. М. Дриновъ и К. Иречекъ въ своитѣ учени исторични изслѣдвания ни казватъ, че българскитѣ юнаци-самозванци въ Родопитѣ сѫ намирали почва да основаватъ силни държави, самостойни свободни княжества въ срѣднитѣ вѣкове. Боляринътъ Иванко, убиецътъ на царь Асѣна I, въ края на XII вѣкъ, деспотъ Славъ въ началото на XIII и Момчилъ юнакъ въ срѣдата на XIV вѣкъ сѫ държали въ властьта си Родопитѣ тъй здраво, че и самитѣ силни по врѣмето имъ византийски и латински царе сѫ търсили тѣхното приятелство и помощь и само съ свойственитѣ на ония врѣмена

вѣроломни срѣдства тѣ сѫ можели да се отърватъ отъ силата на тѣзи Родопски юнаци-князе и проникнатъ и усвоятъ земята имъ.

Слѣдъ навлизането на турцитѣ въ Балканския полуостровъ и слѣдъ покоряването имъ и тия планини захваща грозната ера на тѣхъ, именно поголовното изтурчване на Родопскитѣ поселения, подчиняването подъ мохамеданския култъ едно многохилядно българско население. За кореннитѣ причини и начинътъ, по който е извършенъ тоя безчовѣченъ актъ, историчната наука не ни е казала още своята послѣдна дума и надали въ едно по-близко бѫдеще ще ни я каже. Обаче прѣдъ насъ стои безпорния фактъ, че и такава турска сила и ножъ не сѫ били въ състояние да довършатъ до край своето дѣло. Прѣзъ единъ ужасенъ петвѣковенъ периодъ тая турска сила нито на помохамеданченитѣ Родопски българи не е могла да отнеме, да обезличи най-цѣнното на единъ народъ: родния езикъ и битъ, нито пъкъ да помохамеданчи до край цѣлото Родопско население, часть отъ което е опазило и прадѣдовската си християнска вѣра и останало непокѫтнато и въ това отношение и до днесъ.

И прѣзъ тоя най-грозенъ робски периодъ — турското владичество и мощь — ний виждаме отъ врѣме на врѣме подтиснатиятъ народенъ духъ да подава знаци на недоволство, на мъсть, на свобода, ако и не такава, каквато сегашнитѣ поколѣния я разбиратъ. Редица юнаци, родени и порасли въ роднитѣ си планини, се издигатъ надъ плѣмето си високо, залавятъ орѫжието, бродятъ дивнитѣ планински усои, мъстятъ на чужденеца завоеватель за похитеното имъ отъ него отечество и крѣпятъ народния духъ. Това е епохата на българскитѣ войводи хайдути, въ която епоха и Родопитѣ по подобие на Стара планина, Пиринъ, Странджа и други сѫ дали своята дань. И героичнитѣ подвизи на тѣзи Родопски юнаци, тѣхната безкористна и високо-идейна борба се пази въ сърдцата на Родопскитѣ поселения, възпѣва въ народнитѣ пѣсни и чува безсмъртнитѣ имъ имена въ народнитѣ прѣдания, названия на мѣстности и др. п. Такива юнаци-войводи прѣзъ врѣме на турското владичество въ Родопитѣ сѫ били Дѣлю войвода отъ Дарждере, Караджа войвода отъ Давудево, Ангелъ войвода отъ Хасковско и Петко войвода отъ Гюмюрджинско, отъ които послѣдниятъ е ратувалъ въ най-ново врѣме, въ навечерието на нашето освобождение.

По едно врѣме покойниятъ Хр. П. Константиновъ бѣ си поставилъ за цѣль да изучи и прѣдстави на българския читающъ свѣтъ животътъ и дѣлата на споменатитѣ по-горѣ Родопски юнаци. Прѣзъ 1888 година той написа и издаде една малка книжка подъ надсловъ „Петко войвода, бранитель на Родопскитѣ българи“, прѣзъ 1889 год. въ друга такава книжка описа единъ отъ по-важнитѣ подвизи на Петка: „Маронската битка въ 1878 год.“, и до колкото зная, събираше материяли и за другитѣ Родопски юнаци, обаче безврѣменната му смърть тури точка на тия хубави замисли на заслужилия Родопски писатель.

бени, възвити и къмъ южната страна на селото, образува една котловина, въ срѣдата на която е селото.

Споредъ едно народно прѣдание това село въ старо врѣме се наричало *Градецъ*; а когато дошли турцитѣ и прѣвзели ония мѣста, прѣименували го *Дуванъ-яшаръ*, което по български значи: който се роди, живѣе. Нарекли, казватъ, турцитѣ селото така, защото мѣстностьта е била прѣкрасна и привлѣкателна, населението здраво и юначно и земята плодородна. Малко по-малко Дуванъ-яшаръ се промѣнило на Дуванъ-хисаръ. На това прѣдание едва ли може да се вѣрва, защото названието Дуванъ-хисаръ по-вѣрно трѣбва да е свързано съ старитѣ грамади отъ крѣпости около селото. Подъ грамадитѣ се намиратъ много стари пари отъ врѣмето на Филипа Македонски. По прѣдположение крѣпоститѣ около селото трѣбва да сж били часть отъ многото такива на Момчилъ войвода по южнитѣ родопски ключове, отъ дѣто той е бранилъ Родопитѣ отъ южнитѣ нападатели, владѣтелитѣ на прибѣломорскитѣ полета — гърцитѣ.

Прѣзъ селото протичатъ двѣ рѣки: *Голѣма рѣка* и *Малка рѣка*. И двѣтѣ рѣки извиратъ изъ планината *Китка*. Първата съ направление отъ севѣръ къмъ изтокъ се втича въ Бѣло море при развалинитѣ на едноврѣмешния градъ *Траянополъ*, а втората — въ севѣрозападна посока се влива въ сжщото море при новия градецъ Дедеагачъ.

Цѣлото равнище въ образуваната отъ *Китка* котловина държи два часа на широко и единъ и половина на дълго. Планината Китка е единъ отъ крайнитѣ клонове на Родопа и по височината си се сравнява съ по-голѣмитѣ ѝ източни и южни върхове, като напр. съ върховетѣ Карлъкъ, Чингене-хисаръ, Елидже и Улуяйла надъ Гюмюрджине и Скеча и върховетѣ Ешекъ-кула, Чепелли, Иниханъ-тепе и Ашикларъ. водораздѣли на Марица и Арда.

Административно това село е привързано къмъ Ференска кааза, Димотишки санджакъ, въ Одринската область. Споредъ реформитѣ, които Реуфъ паша въведе въ Одринската область слѣдъ заминуването на рускитѣ окупационни войски, всѣка кааза или околия се разпрѣдѣля по на 5 до 10 мидюрлюци за улеснение на населението, тъй щото и на Дуванъ-хисаръ се падна да бжде сѣдалище на единъ мидюрлюкъ.

Въ селото има приблизително 3000 души жители, съставляющи 500 домакинства и помѣстени въ 400 кжщи. Въ срѣдъ селото има едно общо *хорище*, насадено отъ странитѣ съ брѣстове. Около хорището сж съградени черквата, училището, селската кжща (Общинския домъ) и нѣколко дюкяне. Въ праздници се играе хоро на хорището, а на 15, 16 и 17 Августъ става тридневенъ панаиръ, за който дохождатъ търговци отъ вънъ да купуватъ и изнасятъ за продань мѣстнитѣ произведения: килими, халища, дебели аби, масло, сирене, медъ и восъкъ.

При източната страна на *Кътка* има единъ параклисъ св. Илия. Тамъ на Илинденъ колятъ курбанъ и става голѣмъ соборъ.

Както Дуванъ-хисаръ, тъй и другитѣ български села въ онзи край, доста врѣме сѫ се опирали на турцитѣ; но като видѣли, че нѣма да устоятъ, покорили се съ условие да не пла-

щатъ данъкъ на царя. Тогава турцитѣ успѣли да основатъ въ Дуванъ-хисарската котловина четире малки турски селца: Ходжакьой, Кара-каякъ, Фъндажакъ и Бадуренъ. По-послѣ прѣзъ врѣмето, когато турцитѣ, за да оздравятъ съмнителното си положе-

---

Помѣстениятъ тукъ ликъ на покойния юнакъ Петко войвода е отъ една снимка прѣзъ 1878 година, фотографиранъ по желанието на Императорския руски Комисаръ Князъ Дондуковъ-Корсаковъ въ войводската му форма. С.

ние въ широкитѣ Родопи, захвавали кое съ добрѣ,[1]) кое съ сила — споредъ врѣмето и мѣстото — да турчатъ българитѣ, излѣвали двама бегове, а именно Токатчилж и Кара-Хасанъ, нападнали Дуванъ-хисарци и искали да изтурчатъ жителитѣ му. Но Дуванъ-хисарци юнашки се бранили и могли да запазятъ християнската си вѣра, като пожертвували правото си да не плащатъ данъкъ.

Въ това страшно врѣме много домакинства избѣгали отъ селото, слѣзли долу въ полето, дѣто турчене не е имало, и основали сегашното село Булгаръ-кьой въ Кешанско. Отъ друга страна останалитѣ водили постоянна борба съ четиретѣ турски селца въ котловината, които най-послѣ, за да се отървать отъ катадневни главоболия, прѣселили се по-навжтрѣ въ планинскитѣ мѣста и основали друго село.

Приказва се, че и други 12 села въ близкото поле иматъ потеклото си отъ Дуванъ-хисаръ. Тѣснотията на мѣстото отъ врѣме на врѣме е принуждавала по нѣколко домакинства да се изселватъ отъ котловината и да слизатъ въ полето. Всичкитѣ села, за които се приказва, че сж заплодени отъ Дуванъ-хисаръ, сж зачували носията, нравитѣ, обичаитѣ, говорътъ и пѣснитѣ на старото си село.

Когато се подигна гръцко-българския черковенъ въпросъ, и българитѣ отъ Пловдивъ, Хасково, Одринъ и вжтрѣшнитѣ родопски села отхвърлиха патриковото владичество, жителитѣ отъ Дуванъ-хисаръ бѣха първитѣ въ онази околность, които изпждиха грьцкия владика. Послѣ тѣ подбудиха още нѣколко села въ Ференско, Димотишко и Гюмюрджинско да послѣдятъ въ тѣхния пжть. Главнитѣ работници по въздигането на българщината въ юго източна Родопа бѣха Петко Калояновъ, попъ Василъ Райковъ[2]) и Коста Търниковъ отъ Дуванъ-хисаръ, Гарилъ чорбаджи — прочутъ по голѣмото му богатство, възпѣто и въ една нова тамошна пѣсень — и Маринъ чорбаджи отъ село

---

[1]) Не можемъ да се съгласимъ съ авторовото твърдѣне, че потурчване е имало и съ добремъ, наредъ съ силата на мечътъ, което значи доброволно напущане прадѣдовската си християнска вѣра и приемане мохамеданската. До колкото се знае до днесь, никждѣ въ Родопитѣ не се срѣща пъ многобройнитѣ прѣдания за тоя гровенъ въ историята актъ, че нѣкое село доброволно е приело да се потурчи. Напротивъ, всички до сега познати прѣдания и спомени, запазени и у помаци, у българи, изтъкватъ, че безъ рѣзня, безъ човѣшки жъртви, безъ съпротивление често пжти достигало до истински геровзъмъ и самопожертвователность, потурчване не е ставало. Отдѣлни единични случаи немогатъ да се земать за обща норма, защото такива не само въ Родопитѣ и не само въ минали врѣмена е имало, но и таквавато пакъ почиватъ на външни влияния и причини, а не сж плодъ на неватвърденъ духовенъ мирогледъ. С.

[2]) Покойниятъ Петко войвода ми казваше, че п. Василъ Райковъ е билъ отъ с. Булгаръ кьой и той пръвъ е билъ борецътъ да се замѣни въ училищата такъ гръцкия езикъ съ български. Вижъ „Родопски напрѣдъкъ“ год. I ст. „Изъ Бѣломорската равнина“. С.

Голѣмъ-Дервентъ. Тѣзи голѣмци, влиятелни и прѣдъ правителството, спомогнали сѫ въ много села да се настанятъ български учители, да се въведе българския езикъ въ училищата и славянския въ черквитѣ".

По-нататъкъ за родътъ на Петка покойниятъ Константиновъ на стр. 12 ни дава слѣднитѣ бѣлѣжки:

„Още отъ старо врѣме въ това село (чети Дуванъ-хисаръ) е имало по едно по-първо лице, почитано отъ турскитѣ власти и припознавано отъ тѣхъ като прѣдставитель на цѣлото село. Това лице носи название *Коджабашия*. Въ Дуванъ-хисаръ почитанъ и припознаванъ е билъ родътъ на Калояновцитѣ, защото споредъ едно мѣстно народно прѣдание, тая голѣма фамилия водила потеклото си отъ българския царь Калояна. Отъ запомненитѣ до днесь членове отъ тая фамилия най-влиятеленъ и най-почитанъ е билъ Калоянъ кехея. Него го наслѣдилъ синъ му Петко Калояновъ, а пъкъ слѣдъ него голѣмството се припаднало на синътъ му на днешния голѣмецъ и мидюръ Калоянъ Петковъ (чети 1885 год.). Имената Петко и Калоянъ едно по друго се прѣдаватъ отъ баща на синъ, отъ синъ на внукъ и т. н. Къмъ тая фамилия принадлежи и най-новиятъ Родопски войвода Петко. За забѣлѣзване е и това, че между мѫжскитѣ собствени имена най-много се срѣщатъ Калояновци".

Намѣрихме за добрѣ да приведемъ изцѣло горнитѣ свѣдѣния отъ книжката на г. Константинова, защото мислимъ, че трѣбва да се знае по-ясно мѣстото и родътъ, отдѣто е Петко.

(Слѣдва).

Вѣсти изъ Родопитѣ.

Иосифъ Щросмайеръ.

Дяковски епископъ.

(1815—1905).

На 22 Януарий, т. г., цѣлиятъ югославянски свѣтъ е отпразднувалъ 90 годишнината отъ рождението на великия славянски патриотъ и дѣецъ Иосифъ Щросмайеръ, Дяковски епископъ, справедливо нареченъ и Славянския Патриархъ въ XX вѣкъ.

Роденъ въ Славонската столица Осѣкъ, Щросмайеръ на 19 годишна възрасть е завършилъ университетския курсъ въ Буда-Пеща съ титлата докторъ на философията. Прѣзъ това врѣме младия Иосифъ се сближилъ съ знаменития славянски патриотъ Янъ Коларъ, авторътъ на още по-знаменитата „Slávy dcera", и това сближаване е опрѣдѣлило точно бѫдещата му тъй плодо-

нални прояви, толкова обикновени станали въ нашия общественъ животъ, се закри. Помашкото население въ Чепеларе прѣзъ миналото лѣто се отнесе съ молба до Министерството на Н. Просвѣщение на ново да имъ се открие училището и съ това даде възможность на дѣцата си помачета да се научатъ на писменния официаленъ езикъ, толкова необходимъ на всѣки български гражданинъ. Молбата имъ се удовлетвори, като се откри училището на държавни разноски. Неще и дума, че постжпката на Министерството въ тоя случай е актъ отъ високо културно значение за тъмнитѣ народни маси, каквото сж и помацитѣ, но би трѣбвало нашата върховна училищна власть да продължи тоя пжть и по-нататъкъ, като помисли за откриването подобни училища и въ другитѣ помашки села, колкото сж останали въ тая покрайна (Чокуръ-кьой, Богутево, Гюндювица, Дрѣново и др.).[1])

Училището се откри на 8 Септемврий, та додѣто да се уреди учителския персоналъ, записването на ученицитѣ продължи чакъ до 16 Ноемврий, отъ когато се захванаха и редовнитѣ занятия. Постжпиха всичко 48 ученика и 14 ученички, раздѣлени на двѣ отдѣления: въ I отдѣление 39 ученика и 14 ученички и въ II отд. 9 ученика, които къмъ общото число помашки дѣца въ Чепеларе, подлежащи на задължително учение (90), съставятъ единъ процентъ отъ 69 %.

Обучението върви доста успѣшно, като се ржководи отъ единъ българинъ учитель и единъ помакъ ходжа за турски езикъ, който е задълженъ да прѣподава тоя езикъ като незадължителенъ прѣдметъ и въ класното училище на българчетата ученици отъ Турция.

По рѣшението на Н. Събрание въ миналогодишната си сесия се поднови на ново откриването и на държавното III класно училище, въ което прѣзъ тая учебна година има само I и II класове съ 29 ученика и ученички всичко.[2]) Учителскиятъ персоналъ въ класното училище състои отъ трима учители. Училището е добрѣ снабдено съ всички необходими пособия, достатъчни за три класа.

Класното и основното български училища се помѣщаватъ въ голѣмата, широка и твърдѣ внушителна на гледъ нова училищна сграда, която, за жалость, ето вече 10 години общината не е въ състояние да довърши. Министерството въ началото на тая учебна година отпусна една помощь на общи-

1) Нашето гледище въ отношение помашкото население въ Родопитѣ е извѣстно. Не единъ пжть се е изтъквало, каква трѣбва да бжде нашата дѣйность къмъ това Родопско плѣме. Жалкото въ случая е обаче, че голѣмото мнозинство отъ нашитѣ държавници плюсъ нашата ржководеща интелигенция иматъ кои смътно, кои и досущъ криво мнѣние по въпроса и то безъ да сж си дали трудъ да вникнатъ трѣзво и зрѣло въ него, па дори и малцина сж, които познаватъ помашката среда́. Мнозина искатъ резултати прѣди да сж прѣдприели и сторили нѣщо обмислено и трайно, резултати каквито е смѣшно и глупаво да се искатъ за една, двѣ или петь години, когато тѣ може да се търсятъ само слѣдъ десетки години, слѣдъ генерацията на нѣколко поколѣния, прѣминали по единъ опрѣдѣленъ пжть и при една систематична и непрѣкъсната просвѣтно-културна дѣйность. Имаме и такива, които безъ да сж се взрѣли въ психиката на помашката среда́, въ това що ний отъ 25 години насамъ сме сторили, казватъ, че „сж разочаровани отъ мисъльта за помашкото свѣстяване“, други твърдятъ, че „мохамеданския фанатизъмъ е тъй вкорененъ и непрѣклоненъ у помацитѣ, че неможе да се очаква нищо отъ тѣхъ, слѣдователно тѣхнитѣ мѣста трѣбва да се изпразднятъ и заематъ отъ българи, значи въ отношение на тѣхъ ний трѣбва да водимъ чисто национална политика“. Да, национална политика, но какъ се разбира и какъ се прилага тя? Не е тукъ ни мѣстото, ни врѣмето да прослѣдимъ тая именно криворазбрана у насъ национална политика въ отношение на скрититѣ Родопски кжтове. Ний вѣрваме тъй, както вѣрваме, че имаме двѣ очи, че единъ день когато бждещия историкъ проучи и подложи на своя критиченъ разборъ нашитѣ дѣла и животъ въ тия кжтове, нашитѣ поколѣния ще има да се червятъ много и прѣмного прѣдъ историята отъ дѣлата на тѣхнитѣ бащи и дѣди.

Б. Р.

2) Прѣдназначението на това класно училище въ тоя пограниченъ кжтъ е добрѣ извѣстно; за него се е много казвало и много още може да се каже. Малкото число ученици въ него прѣзъ тая година, както и прѣзъ послѣднитѣ години прѣди неговото въ 1902 год. закриване, се дължи на една единична причина: именно прѣкъсването да идватъ ученици-българчета отъ ближнитѣ въ Турция български села. До колкото слушаме, и тая учебна година не е постжпилъ ни единъ ученикъ отъ тамъ. Защо е това, тоя отговоръ ще ни даде близкото бждеще и архивитѣ на нашитѣ централни власти.

Б. Р.

ната отъ 800 лева, обаче тѣ далечъ не сѫ достатъчни за цѣльта. За окончателното довършване и вънъ и вѫтрѣ на тая рѣдка по масивностьта си и удобна по голѣмина и планъ училищна сграда сѫ необходими още най-малко 6000 лева, които общината никога нѣма да бѫде въ състояние да намѣри и иждиви за цѣльта. Помашкото основно училище се помѣщава въ своя собствена училищна сграда, доста удобна, построена още въ румелийско врѣме, благодарение грижитѣ и вниманието на тогавашната дирекция на просвѣщението, която се е въодушевявала съ добри и вѣрни намѣрения къмъ просвѣтното дѣло въ отношение помашкото население.

Наредъ съ училищнитѣ си бѣлѣжки неможемъ да минемъ мълкомъ и за другъ единъ просвѣтителенъ факторъ, именно образователно-спомагателното дружество „Родопска искра“. Основано още прѣзъ Януарий 1880 година, то брои вече 25 годишенъ животъ, нѣкога приустановяванъ, другъ пѫть съ нови сили и енергия подновяванъ, но все съ една дѣйность, която е имала и има своето доста широко значение въ тоя край Това дружество е било отзивчиво къмъ всички обществени, икономични и просвѣтно-културни прояви тукъ. При разясняване значението за околийския центъръ, държавното класно училище, пѫтнитѣ съобщения, поминъчнитѣ нужди и др. то е издавало редъ брошурки отъ врѣме на врѣме и съ тѣхъ по силитѣ си е освѣтлявало обществото за правилното имъ схващане и реализиране. Но отъ 1897 г. на „Родопска искра“ грижитѣ всецѣло сѫ погълнати съ постройката на своя собствена сграда за театраленъ салонъ и читалня. Съ твърдѣ скромни, току-речи досущъ нищожни срѣдства, съ една прѣсилена енергия и постоянство, благодарение и на нѣкои външни пожертвования, днесь това колосално за едно селско дружество дѣло е къмъ своя край. Сградата е покрита, масивна, каменна, твърдѣ правилно разпрѣдѣлена и голѣма. подоветѣ направени, материялътъ за довършването ѝ готовъ, липсватъ още 1500—2000 лева, за да се довърши окончателно и служи за просвѣтителенъ ореолъ на възрастното население.

Днесь „Родопска искра“ брои 3 почетни членове и 40 дѣйствителни, които споредъ занятието си сѫ: 11 чиновници, 10 учители, 2 пенсионери, 9 търговци, 5 занаятчии, 1 земледѣлецъ и 2 съ други занятия. Прѣзъ течение на т. учебна година „Родопска искра“ е дала до сега една литературно-музикална вечеринка за въ полза на бѣднитѣ ученици и двѣ театрални прѣдставления за нуждитѣ на дружеството. Освѣнъ това дружеството е наредило всѣка недѣля слѣдъ черковната служба да се четатъ публични сказки, въ които главно мѣсто засматъ учителитѣ и нѣкои отъ чиновницитѣ. Всѣка сказка се придружава и отъ малки забавления: пѣснички, стихотворения, свирене, хуморески и др. т.

Общиятъ годишенъ бюджетъ на дружеството възлиза на около 2000 л. приходъ и разходъ.

Читалнята на дружеството е отворена всѣки день, а библиотеката му брои приблизително 1000 екз. съ разно съдържание книги за четиво.

А. И. Н.

Извлѣчения изъ бюджета на Станимашката градска община за 1905 година.

Бюджета на града Станимака за 1905 год. е утвърденъ отъ надлежния министъръ. Отъ сравнителната таблица се вижда единъ значителенъ прогресъ въ общитѣ приходи и разходи въ сравнение съ послѣднитѣ двѣ 1903 и 1904 години. Тъй напр. прѣзъ 1903 год. общиятъ приходъ (редовенъ и извънреденъ) е билъ 151,781 лева, прѣзъ 1904 г. — 171,450 лева, а прѣзъ 1905 год. е опрѣдѣленъ на 209,486 лева 41 ст. Това увеличение съставя 39% повече отъ 1903 г. и около 23% повече отъ 1904 год.

Горнитѣ цифри още при пръвъ погледъ показватъ, че общото благосъстояние на Станимака въ сравнение съ много други равни нему по численость наши градовце е доста завидно. А при такъвъ приходенъ бюджетъ естествено

е да се иска, щото и разходитѣ да бѫдатъ правилно разпрѣдѣлени и да обгрѫщатъ по-широко погледнато и неговитѣ културни нужди и задачи. Една стѫпка напрѣдъ въ това отношение, наистина, е направена. Въ разходната часть ний срѣщаме слѣднитѣ параграфи, които може се каза иматъ културно назначение. Тъй напр. 13,391 лева сѫ прѣдвидени за постройка на общ. сгради, мостове, насаждане дървета (залѣсяване) въ околностьта на града; на послѣдното е турено начало прѣзъ миналата година. За купуване бикове, кочове, триори и пр. сѫ прѣдвидени 1064 лева. За практически курсове по овощарството 60 л., за гробища 2500 л., за читалище 500 л., помощи на женското дружество „Благодѣтель", гимнаст. и пѣвческитѣ дружества 600 лева и др.

Освѣнъ това на общината е разрѣшено по законодателенъ редъ да сключи и единъ заемъ отъ 450,000 лева отъ Българската Земл. Банка съ 8% годишна лихва и съ срокъ за изплащане 30 години срѣщу залогъ общинскитѣ приходи отъ октроата и бачътъ.

Заемътъ изключително ще се употрѣби: а) за снабдяване града съ чиста и здравословна вода за пиене, отъ каквато той се лишава; б) изплащане старъ длъгъ на Б. Н. Банка и в) отчуждаване мѣста за разширение на града и градски паркъ.

Всичко това е хубаво, но една нужда отъ най-сѫщественитѣ не е засегната и въ тая годишния бюджетъ, именно построяване удобни училищни сгради както за основнитѣ училища, тъй и за двѣтѣ класни: дѣвическо и мѫжко. И общината поне сега съ новия законъ за общински заеми за училищни здания трѣбва да се възползува и помисли за снабдяване града съ добри училищни помѣщения, отъ каквито нуждата е тъй належаща и чувствителна. С.

Турскитѣ погранични власти и българския износъ въ Родопитѣ.

Читателитѣ знаятъ, че гѫсто населенитѣ вѫтрѣшни покраини задъ нашата граница въ Родопитѣ изключително изъ България се снабдяватъ съ храни. Прѣзъ всѣки митенъ пунктъ въ Родопитѣ ежедневно минаватъ добитъци, натоварени съ жита за вѫтрѣшностьта. И важното въ случая е, че и самиятъ прѣвозъ на тия храни и всичко друго става отъ български поданици изъ бѣднитѣ Родопски села, що сѫ отсамъ границата. Стотини сѣмейства изъ тия наши съ осѫденъ поминъкъ села изключително намиратъ прѣхраната си въ тоя прѣвозъ — кирeджилъкътъ. Отъ двѣ-три години насамъ всевъзможни спънки се създаватъ отъ страна на пограничнитѣ турски власти на нашитѣ кираджии. Тъй напр. и до днесь кирeджиитѣ се задържатъ на самата граница съ товаритѣ си да чакатъ тамъ изложени на открито въ планинитѣ да имъ зематъ отъ храната и занесатъ въ кавалскитѣ центрове, дѣто нѣкакви ужъ лѣкари трѣбва да провѣрятъ да не би да съдържа нѣщо опасно, напр. нѣкаква отрова. И само слѣдъ позволението на тия санитарни власти пограничнитѣ пропущатъ да минатъ кираджиитѣ съ товаритѣ си въ Турция. А единъ кирeджия трѣбва да идва за день въ Станимака, Пловдивъ или Пазарджикъ, за да натовари добитъкътъ си жито, два пѫтува до границата, тамъ прѣстоява още два дни и два дни за връщане, всичко седемь дни. Прѣзъ толкова врѣме той трѣбва да храни добитъкътъ си и себе си, да плаща мито, бачъ, серги парасѫ, пашпортъ, а печалбата му на единъ товаръ кирия отъ 70 оки по 30 пари на оката струва всичко 52½ гроша или всичко около 10 л.

Независимо отъ това, но турскитѣ власти напослѣдъкъ не признаватъ и задграничнитѣ свидѣтелства на пѫтницитѣ кирeджии, които отиватъ въ ближнитѣ до границата турски села само за единъ или два деня, а имъ искатъ редовни пашпорти. Извѣстно ли е всичко това на централната у насъ власть и ако е извѣстно, направила ли е това, което се може, за прѣмахване съ нищо неоправданитѣ отъ турскитѣ власти въ Родопитѣ спънки?

С.

Пакъ по грозното положение на българското население въ Гюмюрджинския санджакъ.

Не първи пжть е тоя, какъ споменваме въ страниците на „Родопски напрѣдъкъ", колко грозенъ, колко мжченически е станалъ животътъ на българското население въ тоя оставенъ и захвърленъ и отъ Бога, и отъ хората злощастенъ български край. Ето вече шеста година, откакъ непрѣкъснато подъ редъ продължаватъ убийства, грабежи, гонения, терзания надъ беззащитното българско население и отъ турски власти, и отъ гръцки ковни, и най-послѣ и отъ прѣстжпни типове, кичени съ маскиранъ патриотизъмъ. А наредъ съ това арести слѣдъ арести, влачене изъ турскитѣ затвори невинни българи, закриване на български училища, запрѣщаване на свещеници да свещенодѣйствуватъ, непосилни данъци и ангарии, спиране на всѣко поминъчно движение, произволитѣ на турска войска въ всѣко българско село, емигриране на тѣзи, които могатъ, — ето какъ тоя толкова иначе хубавъ български край се доунищожава, рѣдѣе, всѣка надѣжда и вѣра въ българското име се убива, българската честь се позори и ако тоя грозенъ редъ на работитѣ продължи още нѣкое врѣме, то нѣма да е твърдѣ далечъ деньтъ, когато и послѣдната българска колиба въ тия красиви планини ще бжде безвъзвратно изгубена.

Една народна пословица казва, че кирливитѣ ризи не се вадятъ вънъ, а се填ератъ въ кжщи. Да, това е вѣрно и тъй трѣбва да бжде. Но когато тия кирливи ризи вмѣсто да се изпиратъ въ кжщи повече се окирливятъ, тогава дѣ трѣбва да е тѣхното мѣсто? Да, нашитѣ собствени дѣла въ отношения тоя край сж тъй окирливени, че тѣ могатъ да конкуриратъ съ турския безчовѣченъ терорь, на който дадохме всѣка възможность да разсипе и разпилѣе едно въ нищо неповинно българско население въ тоя санджакъ.

Не е тукъ за сега ни мѣстото ни врѣмето да захванемъ отъ начало тая тирада на грозни прѣстжпни дѣяния, прѣдъ които и ний и потомството ни ще се червимъ, а ще се спремъ на прѣснитѣ днешни факти. Наши прѣстжпни хора, които намиратъ убѣжище въ пограничнитѣ наши села, обърнати на тѣхни скривалища, прѣзъ миналото лѣто сж кръстосвали българскитѣ села въ Ахж-челебийско съ чистата и проста цѣль да грабятъ както могатъ и когото могатъ тамъ. На 27 Октомврий, м. год. двама българи Стою Стояновъ и Стою Насовъ, като се връщали отъ къра за въ селото си Устово, залавятъ ги *непознати* хора и ги докарватъ въ Чепеларе съ цѣль за откупъ. Случайностьта имъ помогнала да избѣгатъ отъ ржцетѣ на плѣнителитѣ си, прѣди тѣ да приведатъ въ изпълнение прѣстжпното си намѣрение. Това силно наежи турската власть противъ невинното българско население тамъ На 8 Ноемврий други или може би сжщитѣ *непознати патриоти* залавятъ българинътъ Манолъ П. Ружински и цѣль мѣсецъ го държатъ пакъ отсамъ границата, додѣто не зели отъ родителитѣ му извѣстенъ откупъ. Отървалъ живота си отъ едни, на връщане го залавя турската власть и до днесь държи арестуванъ въ Пашмаклийския затворъ. Заедно съ него сж арестувани и петима българи отъ с. Чокманово, синътъ на Горно-Дерекьойския свещеникъ Иванъ П. Саовъ и нѣколцина други отъ Райково.

Прѣзъ миналия Януарий турската власть угадила, че въ селата Сачанлж и Калажидере, Гюмюрджинско, ужъ се криела възстанническа чета. Налита на тѣхъ и изпоарестува десетки хора, а селото Сачанлж, казватъ, цѣло е избѣгало и се разпилѣло изъ планинитѣ да търси спасение на живота и честьта си. Мнозина сполучили да се прѣхвърлятъ и отсамъ границата.

Гърцитѣ отдавна търсятъ удобенъ случай да сломятъ шепата българско население, което половинъ вѣкъ мжжествено пази своята националность въ тоя затънтенъ кжтъ. Въ съюзъ съ турцитѣ въ Гюмюрджинско сж образувани за сега три гръцки чети: една въ Ахж-челебийско, друга въ Скечанско, а трета въ Гюмюрджинско. Агентитѣ на тѣзи чети заплашватъ българското население съ убиване, ако не признае гръцката патриаршия и не изгони учителитѣ и свещеницитѣ си. Прѣзъ миналия Януарий гръцката чета е заловила писарьтъ на българския архиерейски намѣстникъ въ Гюмюрджина Никола Фи-

липовъ съ явната цѣль да го убие и благодарение само на една слѣпа случайность се е отървалъ живъ отъ ржцетѣ имъ. Нѣколцината цинцари, които отдавна се намиратъ като кръчмари изъ българскитѣ села въ санджака, сж най-ревностнитѣ патриоти на елинизма. У тѣхъ свободно се складиратъ оржжия за гръцкитѣ чети, които готвятъ нѣщо лошо, ужасно, грозно заедно съ турскитѣ власти надъ това оставено на произвола на сждбата българско население. И прѣдъ тая грозна перспектива нѣма ли да прогука чистата човѣшка съвѣсть у насъ? Българското правителство нѣма ли да изпълни своя дългъ и длъжность като власть въ отношение набранитѣ многобройни факти и дѣяния, вършени по граничнитѣ у насъ села тукъ? Н.

Едно съ народоучна цѣль окржжно отъ Министерството на Н. Просвѣщение.

Споредъ нашето скромно разбиране, силата и могжществото на единъ народъ е въ неговото минало и битъ, които колкото по-добрѣ и по-всестранно сж проучени, толкова по-вѣрни и по-опрѣдѣлени срѣдства, начинъ и пжть могатъ да се изнамѣрятъ и приложатъ за неговия стабиленъ строй, правиленъ прогресъ и истинско благосъстояние. Ето защо изучването и познаването всички гънки отъ народния битъ, минало и творчество и на нашия народъ и земята, която той населява, е дѣло колкото високо благородно и необходимо, толкова и въ прѣкъ длъгъ на всѣки интелигентенъ човѣкъ. Въ тоя случай ний съ особено удоволствие прочетохме окржжното на нашето Министерство на Н. Просвѣщение отъ 2 Февруарий, т. г. №. 1316, което окржжно третира именно такъвъ единъ отъ народоучно гледище въпросъ. Окржжното съ право е отправено до българското учителство изобщо. То дава току-речи една въ сгжстена форма, ако и не пълна, програма въ видъ на апелъ, по която се кани народния учитель за народополезна дѣйность отъ другъ родъ, безъ да се накърнява и неговата чисто педагогична и възпитателска работа въ полето за народната просвѣта. Учительтъ, като народенъ служитель, е най-близкиятъ до широката народна маса, заема по всичко най-високото мѣсто тамъ, слѣдователно има най-добритѣ условия и сгодата да проникне въ душата и всестранно проучи тоя народъ, комуто е извиканъ да служи.

Наистина, въ послѣднитѣ 10—15 години въ областьта на народоучното дѣло направихме видни стжпки напрѣдъ. Изъ нѣкои отдѣлни области на народното творчество вече притежаваме изобилно количество материалъ, който ярко ни показа какво грамадно почти до неизчерпване цѣнно богатство се крие въ народната душа и битъ. И за всичко събрано до сега въ тая област пакъ единствено длъжимъ на българския учитель. Обаче това не значи, че ний сме направили всичко, или пъкъ твърдѣ много, защото ако въ едни области е извършено доста много, други оставатъ току-речи досущъ незасегнати, а имаме покраини и то въ Свободна България, които още никакъ не познаваме въ народоучно отношение. И до когато отъ една страна на народния учитель се дължи най-много за извършеното до сега, отъ друга страна на голѣмото множество отъ това народно учителство може се вмѣни грѣхътъ, че и днесь то си остава досущъ индифирентно къмъ познаване и изучване своя народъ, за чиято просвѣта е извикано да работи. И тая индифирентность понѣкога достига до едно грубо невѣжество. Не отколѣ единъ училищенъ инспекторъ ни казваше, че единъ учитель цѣла година учителствувалъ въ едно село и не знаелъ името на рѣката, която течела прѣдъ училищния дворъ. Друга пъкъ учителка слѣдъ шестмѣсечно прѣстояване въ селото си, като отишла въ окржжната инспекция да иска отпускъ, не можела да каже въ коя околия е селото й. И такива куриози не сж единъ и два въ живота и дѣйностьта на нашето учителство.

Много малцина сж онѣзи учители у насъ, които и слѣдъ петгодишно учителствоване въ едно и сжщо село да познаватъ типичнитѣ обичаи на селянитѣ си, околноститѣ на селото, миналото му и пр., но твърдѣ мнозина сж пъкъ такива, които могатъ купъ Марксови, Кантови, Хегелови и др. теории

да ти изредятъ за класовата борба, за капитала, за еволюцията на свѣтоветѣ, за Африканския пролетариятъ, за свободната любовь, за бѫдещия социяленъ строй на обществата, за произхода на човѣка и мн. др. т. И такивато именно учители най-голѣмъ шумъ дигатъ около себе си, че тѣ сѫ истинскитѣ народни будители, най-много заслужили на тоя невѣжъ народъ, чието невѣжество тѣ мислятъ, че съ Ботевата молитва и съ нѣколко публични сказки за строението на земята, за първобитния човѣкъ, за свободата на разума и др. под. могатъ съ единъ замахъ да прѣмахнатъ. А такива букети отъ дѣйностьта и живота на нашето учителство не съ стотини, а съ хиляди могатъ да се наброятъ.

Като споменваме тия горчиви истини, ний ни най-малко мислимъ, че всѣки български учитель непрѣмѣнно трѣбва да бѫде и добъръ историкъ, добъръ археологъ, етнографъ и географъ, обаче ний мислимъ и вѣрваме, че всѣки учитель, който е поелъ тежкия кръстъ да буди народния духъ, да възпитава и приготвя бѫдещи граждани и достойни синове на своя народъ, сѫ длъжни и трѣбва да бѫдатъ истински народни учители, всестранно да изучватъ и познаватъ тоя народъ, който тъй хубаво може да търпи и плаща.

Министерството въ тоя случай е направило твърдѣ добрѣ съ своето окрѫжно, но заедно съ това то би трѣбвало да отиде и по-далечъ и до край изпълни своята тъй хубава и народополезна инициатива. Министерството трѣбва да издаде и едно обширно и системно упѫтване, една пълна и всеобемлюща програма въ видъ на въпросникъ, които да засегватъ всички гънки отъ народния животъ, творчество и минало. Такива програми-въпросници, наистина, имаме по нѣкои клонове въ народоучната областъ, но тѣ не само че не изчерпватъ всичко, но не сѫ и групирани въ едно цѣло и не се намиратъ въ издания, лесно достѫпни на всѣки учитель. Министерския сборникъ, Пер. спис. на Бълг. Кн. Дружество и други такива, дѣто се срѣщатъ извѣстни народоучни въпроси и упѫтвания едва ли могатъ да се намѣрятъ въ полицитѣ на всѣки учитель, у всѣко селско училище. Та и да би имало нѣкой съ желание да се впусне въ изучването нѣкоя область въ народния битъ, собствено събирането суровия материялъ, не знае и не може да знае какъ и какво да захване.

А Министерството само има всичката възможность и трѣбва да побърза, приготви и издаде едно подобно пълно и всестранно упѫтване и го направи достѫпно не само въ всѣко селско и градско училище, но и въ всѣка общинска канцелария, селско читалище и всѣки интелигентенъ българинъ.

С.

Книжовни вѣсти.

1. — **Къ исторіи философско-религіознаго движенія въ Византіи и Болгаріи XIV вѣка**. Оттискъ изъ „Научно-литературнаго Сборника Галицко-русской Матицы, т. II, 1902 г. кн. 1.

2. — **Етюды по Богомильству. Къ вопросу объ отношеніи апокрифовъ къ богомильству**. Печатано по постановленію Совѣта Историческаго Общества Нестора-лѣтописца.

3. — **„Епистолія о недѣлѣ“ по Филипопольскому и Бѣлградскому спискамъ.**

4. — **Замѣтки о нѣкоторыхъ рукописахъ Филипопольской городской библіотеки**. Т. VIII (1903 г.) кн. 3-ей „Извѣстія Отдѣленія рускаго языка и словесности Императорской Академій Наукъ.

5. Замѣтки о пергаменномъ сборникѣ XIV вѣка Вѣнской придворной библиотеки. Т. VII (1904 г.) кн. 4-ой „Извѣстія Отдѣл. русскаго языка“ и пр.

6.—Замѣчанія относительно отдѣльныхъ мѣстъ книги Іоанна Богослова по списку изданному Дёллингеромъ. Отдѣльный оттискъ изъ „Сборника по славяновѣдѣнію“ I. 1904 г.

Горнитѣ отпечатъци отъ извѣстни руски издания по славистиката сѫ получени въ редакцията на сп. „Родопски напрѣдъкъ“. Тѣ сѫ дѣло на трудолюбивото перо на единъ младъ надежденъ ратникъ въ славяновѣдѣнието, г. К. Радченко, завеДующъ за сега филологическия институтъ въ г. Нѣжинъ, Русия. Той е авторътъ и на извѣстния твърдѣ цѣненъ за насъ наученъ трудъ „*Религіозное и литер. движеніе въ Болгаріи въ эпоху передъ турецкимъ завоеваніемъ*“, — неговата дисертация, издадена прѣди нѣколко години. Нѣкои отъ изброенитѣ по-горѣ студии на г. Радченко сѫ плодъ отъ неговата научна задгранична командировка прѣзъ 1898—99 години, когато той посѣти и България съ цѣль да се запознае съ нѣкои стари писменни паметници въ народнитѣ библиотеки въ София и Пловдивъ и тая въ Рилския мънастиръ. По това врѣме (1898 г. прѣзъ лѣтото) г. Радченко за малко обиколи и нѣкои близки села въ Родопитѣ (Чепеларе, Широка-лѫка, Павелско и др.), дѣто той желаеше лично да чуе и се запознае съ фонетичнитѣ и други езикови особности на Родопскитѣ говори.

Не наша е компетентность да разгледваме и оцѣнимъ безспорно научната стойность на тия трудове; това е дѣло на нашитѣ учени и подготвени по въпроса хора, обаче едно бѣгло запознаване читателитѣ съ тѣхъ мислимъ не е излишно.

Въ студията „*Къ исторіи философско религіознаго движенія въ Византіи и Болгаріи XIV вѣка*“, г. Радченко прѣдава буквалнията текстъ отъ любопитната статия: „**изложеніе варлаамовыхъ и іакіндиновыхъ злочьстіи неподобныхъ и ѡвръженіи ихъ мнѡжьства**“, помѣстена въ извѣстния Панегирикъ Владислава Граматика, който се намира въ Загребската Академия на Наукитѣ. Като се спира на нѣкои бѣлѣжити пунктове отъ споменатото „изложение“, г. Радченко въ заключението си казва: „нашитѣ пунктове показватъ, че въ XIV в. въ Византия сектитѣ сѫ били аналогични съ тия въ западна Европа тогава, извѣстни подъ имената: братия на свободния духъ, бегарди, апостоли, адамити и пр. и пр. и, като потвърдяватъ изказаното мое мнѣние въ дисертацията ми, че еретикътъ Теодосий (за когото се споменува въ „Житието“ на Теодосий Търновски) е билъ прѣдставитель на подобна секта, сѫщеврѣменно значително попълнятъ скѫднитѣ свѣдѣния за тая секта, която се съобщава въ „Житието“.

Въ „Етюды по богомильству“ г. Радченко разгледва въпроса за отношенията на богомилството къмъ апокрифичната литература по а) Компилацията на попъ Еремия, б) Слово за

Адама и в) Прѣпирнята на Христа съ дявола, като изтъква въ тѣхъ такива различия, че по-скоро могатъ да се приематъ за антибогомилски, отколкото апокрифни богомилски възрѣния.

Въ студийката „Епистолія о недѣлѣ“, по Филипопольскому и Бѣлградскому спискамъ“ г. Радченко прави езиково сравнение между двата текста: тоя въ Пловдивската Народна библиотека и оня въ Бѣлградската заедно и съ обнародванитѣ до сега текстове отъ г. г. Вилински, Пипина, Тихонравова, Безсонова, Романова и гръцкия отъ г. Василева.

Въ „Замѣтки о нѣкоторыхъ рукописахъ“ и пр. г. Радченко дава бѣлѣжити извадки отъ езиково гледище на прѣгледанитѣ лично отъ него въ Пловдивската Н. Библиотека ржкописи прѣзъ 1898 год. Сжщото прави и въ другата си по-голѣма студия „Замѣтки“ и пр. върху пергаментния Сборникъ отъ XIV в. въ Вѣнската придворна библиотека.

Въ „Замѣчанія относительно отдѣльныхъ мѣстъ книги Іоанна Богослова по списку изданному Дёллингеромъ“ г. Радченко като се спира върху мнѣнието на покойния Драгомановъ за произхода и пжтя, по който сж минали у славянскитѣ народи космогоничнитѣ легенди съ дуалистиченъ характеръ, прави сравнение и бѣлѣжки отъ извѣстната богомилска книга на Иоана Богослова и легендитѣ познати до сега у насъ българитѣ, сърбитѣ и черно-горцитѣ и въ заключение като се спира пакъ върху компилацията на попъ Еремия, буквално свършва съ тѣзи думи: „Поетому весьма любопытнымъ фактомъ являеется примѣненіе богомилами къ своему ученію произведенія, можно сказать, насквозь пропитаннаго антибогомильскими тенденціями. И ету характеристическую черту богомиловъ — примѣненіе къ своему ученію даже направленныхъ противъ нихъ сочиненій — слѣдуетъ имѣтъ въ виду при анализѣ отношеній апокрифовъ къ богомильству“.

Трудоветѣ на г. Радченко заслужаватъ да се знаятъ у насъ, защото почти всички засѣгатъ нашето минало и даватъ цѣнни приноси на науката. Жалко е, че изданията, въ които тѣ се намиратъ, едва ли сж достжпни у насъ на по-широкъ кржгъ читатели, дори въ гимназиялнитѣ библиотеки нáдали се изписватъ и намиратъ. Едно врѣме въ Сборника за народни умотворения, наука и книжнина имаше специаленъ критиченъ отдѣлъ, въ който се слѣдѣше доста внимателно всѣки книжовенъ трудъ, появивши се въ чужбина и засегващъ нашето минало, култура и битъ; сжщи такъвъ отдѣлъ добрѣ бѣше застжпенъ и отъ Пер. сп. на Бълг. кн. дружество и твърдѣ цѣнния „Български прѣгледъ“, обаче днесь, за жалость, като че ли е изоставено, единъ видъ занемарено, да се слѣди и знае, що правятъ и що казватъ чуждитѣ учени за насъ. А пъкъ твърдѣ малцина сж, които могатъ да се ползуватъ съ чуждата книжнина било по непознаване езика, било по невъзможность отъ материялни срѣдства.

С.

Народни умотворения изъ Родопитѣ.[1]

I. Народни обичаи изъ Гюмюрджинско и Ференско.

Великитѣ пости въ българскитѣ села изъ Гюмюрджинско и Ференско се посрѣщатъ и изминаватъ съ особено веселие и народни обичаи, типични съ тия въ вѫтрѣшностьта на Родопитѣ. Въ селото Дуванъ-хисаръ и околностьта му въ понедѣлникъ слѣдъ месната недѣля правятъ единъ видъ карнавалъ. Момчета възрастни се обличатъ въ парцаливи дрѣхи, прѣдрѣшаватъ се тъй, че да не се познаватъ, окачватъ на себе си звънци и до обѣдъ ходятъ изъ селото и правятъ разни смѣхории. До обѣдъ ловятъ кучетата, връзватъ имъ тенекии за опашкитѣ и ги пущатъ изъ улицитѣ. Слѣдъ обѣдъ отиватъ на хорото, дѣто обикновено цѣлото село е излѣзло. Тамъ тѣ сѫ сѫщински господари: разпореждатъ всичко, заповѣдватъ на всѣка мома и момъкъ да играятъ, или не, вематъ подаръци и правятъ разни смѣхове и шеги.

Вечерьта съ събрания бакшишъ си правятъ угощение. Облѣченитѣ по тоя начинъ момци ги казватъ *калугери*, между които единъ или повече се обличатъ и въ женски дрехи. Ролитѣ си тѣ разпрѣдѣлятъ. Тъй напр. единъ отъ калугеритѣ се казва *стрѣлник*, който носи *пада̀ло* — старъ дървенъ лѫкъ — и съ него хвърля стрѣли къмъ кучета и други животни, каквито срѣщне. Другъ се казва *мета̀льник* и др. т.

Прѣзъ сирния петъкъ дѣцата правятъ дървени стрѣли и ги даватъ на роднинитѣ си и съсѣдитѣ си на всѣки членъ въ сѣмейството по една. На сирната недѣля всѣки стопанинъ на кѫща ще хвърли съ падало по една запалена стрѣла, като я нарича за всѣки членъ отъ сѣмейството си. При хвърлянето казва: *Ора-та за здра̀вье на* . . . (името, комуто е наречена).

Вечерьта се събиратъ по нѣколко сѣмейства и заговѣватъ заедно и се веселятъ до късно прѣзъ нощьта,

[1]) Отъ II-та кн. на „Родопски напрѣдъкъ“ ще започне обнародването „Материяли за вѣществената култура въ Родопитѣ“, придружени съ фотографски снимки. *Б. Редакцията.*

придружено и съ гърмежи на пушки. Прѣди заговѣване *се* прощаватъ съ цѣлуване въ ржка всѣки помладъ на по-стария било мжжъ или жена.

Първитѣ три дена отъ поститѣ говѣятъ *трймера*. Понеже дѣцата не могатъ да изтърпятъ безъ хлѣбъ, то имъ пекатъ пити, които наричатъ *слѣпдк*. Подаватъ имъ ги на три пжти и ги каратъ да мижатъ съ очитѣ си. Това се прави, за да мижатъ и змиитѣ, които сж много изобилни по тѣзи мѣста.

Слушано отъ Петко войвода, 1905 год.

II. Помашки пѣсни отъ Чепино.

(Бабешкитѣ колибп).

Записалъ *Димитръ Пъневъ.*

1.

Юрумъ (гъркъ) темничерче.

Две змѝи са бн'ат[1]) на Стàра-Плàнина,
Нà Стàра плàнина, мòд'у[1]) два кáмена.
Цàрни[2]) кàрви[3]) лѐе^{а}т, рéка руменѝчат[4]).
Рѐка ке си мине на край на Софи'а,
Край рѐката стоѝ 'ỳрум[5]) тѐмничерче^{а}[6]),
Вàв рàкине^{а} дàржи ду два гàлаба,
Прàстите^{а} си рéже^{а}, та ги с мѐсо храни,
Дрѐбни сàлзи рòни, та ги с вòда пòи,
Кòсите^{а} си рѐже^{а}, та имъ гнезду гàрди[7]):
— Йойле^{а}, йойле^{а}, 'ỳрум темничерче^{а},
Дàли си ни хране^{а}ш, да си на закòле^{а}ш?
Али си ни хране^{а}ш да на прѐпрудаваш?
Подговар'а 'ỳрум на два гàлаба:
— Е[8]) ва ни глѐ^{а}дам да ва прѐпрудавам,
Ами си ви глѐ^{а}дам дòма да ви прàт'а,
Дòма да ви прат'а на нашие^{а} вѐлее^{а}т[9]).
— Йойле^{а} 'ỳрум, 'ỳрум, темничерче^{а},
Та снòща сме дошлѝ ỳт ваше вѐлее^{а}т,
На ваште^{а} двори чали'а[10]) израсло,
На чалѝ'а бéха ду двѐ кукỳвици.
Една кукỳваше^{а} вечер, та кỳтирна,

1) До сегашнията начинъ на прѣдаване умекотенитѣ звукове въ Родопскитѣ говори съ буквата Ь за напрѣдъ замѣстваме съ знакътъ ' напр. Л'УЛ'КИ вмѣсто ЛЬУЛЬКИ, както бѣлѣжехме. Б. Р.

Двáтеᵃ кукýваше и дѐне и нѝще,
Трéтеᵃ кукѝваше нѐйдеᵃ та нéкуга.
— Кѝету кукѝва и дѐне и нѝще,
Тавѝ си еᵃ било моеᵃ стара майка,
Кѝету кукѝва вечер та вутрина,
Тавѝ си еᵃ билѝ моеᵃ малка сѐстра,
Кѝету кукѝва нейдеᵃ та некуга,
Тавѝ си еᵃ билѝ моеᵃ пѝрва сéвда[11]).

Слушана отъ Юсеинъ Хойревъ
отъ Колиби Асановци. 1904 г.

2.

С'ул'у Харамие.

Брáкнал[12]) вѝкал[13]) С'ул'у в тѝрба шѐрена
Та извѝдил С'ул'у кѝнига пѝсана[14]).
В кѝнигата пишеᵃ на аскер да идеᵃ.
Подговаре С'ул'у С'ул'ув стар бубайку[15]):
— Сѝрце ми ни дáва на аскер да идиш,
Сѝрце си ми дѝва бедѐл[16]) да ти фѝна,
Бедѐл да ти фѝна, педѐсе алтѝне.
— Сѝрце ми ни дава, буба[17]), бедѐл да ми фаниш,
Сѝрце си ми дава, бубѝ, качéк[18]) да си ходе.
Та си е сабрѝл С'ул'у све веᵃрна дружѝна,
Све веᵃрна дружина, силни арнауте.
Та ги е завел С'ул'у в Прилепската кѝза,
В Прилепската каза, в селу Крѝшуву.
Та си е порѝкал[19]) Крѝшувски протѝгер[20]):
— По скоро, протѝгер, попа да порукаш,
Да си ми дунесѐ пѐтстотин алтѝне[21]).
Попа си са чуду чуди, ситни сѝлзи рони.
Дугл'óдала гу е най-мѝшката[22]) снáха,
Най-мѝшката снѝха вѝкла Елѐна:
— Ойле, попе, попе, стѝри свекѝре[23])!
Сти сѝлзи рѝнеш, мене не кажуеш?
— Ойле, снѝхо, снѝхо, вaклá Елѐну,
И да си ти, снѝхо кажа, файдѝ си нѐма
Доғратил е, снѝхо, С'ул'у и за мене,
Деіа да сам, Снахо, при негу да ида,
Дѝ си му зѝнеса пéтстотин алтоне.

Та мен не^{а} ѐ, снахо, за петстотин алтоне,
Ами ма е^{а} снахо, чи ща ма загубет!
— Ойле по̀пе, по̀пе, ти стари свеку̀ре!
'А ще му за̀неса пѐтстотин алто́не
И тога̀ва тебе, той не ке да ба̀ра[24]).

Слушана отъ сжщия.

3.

Млада Гелина[25]).

— Иоти блѐеш, море, куйн[26]) ва̀клу,
Та разблѐваш, море, агнетата?
Да̀ли ми си, ва̀клу, тре́ва гла̀ дну
Али ми си, ва̀клу, во́да̀ жо̀^{а}дну?
— Не ту ти сам, кеа́[27]), трѐва гла̀дну,
Не ту ти сам, кеа̀, во́да жо̀^{а}дну.
'Ами сам си, кеа́, со̀н гл'о́далу:
Дѐвет' гудин, кеа̀, ѐлува[28]) бех,
На десета, кеа̀, уегних са
Адно ѐгне, кеа̀, ва̀клу пиле.
Та̀ кй дойдаа, кеа, арамии[29]),
Испека̀ха, кеа̀, ва̀клу е́гне
Хем ке во̀рзаа, кеа́, млад чуба́нин.
Още ва̀кал куйн не изрекал
Прѐсвйри[30]) са, мо́ри, низ балкана:
— Изва́рзи си, кеа̀, кучетата.
Ка̀сам[31]) кучка, кеа́, за синжире,
Грйву[32]) ку̀че, кеа̀, за рѐмене[33])
Карама́на[34]), кеа̀, за пайвана[35]).
Издойдо̀а, мо̀ри, млади арамии,
Та ворза̀а, мо́ри, млад чуба̀нин
Испеку̀а, мо̀ри, ва̀клу ѐгне.
Та торна̀а, мо̀ри, во̀з балкана,
Йотйдуа, мо̀ри, во̀в планината.
Йодгово̀ри, мо̀ри, млад чуба̀нин[36]):
— Ой, войводо, мо̀ре, б'ул'укъ-ба̀шо[37]),
Йодварзи ми, мо̀ри, дѐсна ро́ка,
Та ми по̀дай, мо̀ри, писан кавал,
Да посвйре, мори, на трева̀на.
Та засвйри, мо̀ри, млад чуба̀нин,

Де гу дочу̀, мо̀ри, негува̀та,
Негува̀та, мо̀ри, млада Гели́на,
Та са сѐти, мо̀ри, на кава̀ла,
Та 'отѝде, мо̀ри на ма̀ндрата,
Та одво̀рза, мо̀ри, ку̀четата.
Иотгова̀ре, мори, млад войвода:
— Ой дружѝна, мо̀ри, ха̀те[38]) ва̀рвим,
Нѐщу пра́ска[39]), мо̀ри, низ балкана.
Иоще рѐкал, мо̀ри, не изрѐкал,
Издойдба, мори, кучетата
Ка̀сум кучка, мо́ри, гла̀ви ка̀са,
Карамана, мо̀ри, трева влѐче
Грѝва кучка, мори, ка̀рви лѝже.

Слушана отъ Ешеръ Кундювъ
(Колиби Асановци) 1904 г.

4.

Заспалъ юнакъ.

Йу̀нак лижи́, 'ане, 'ув гура̀ зелѐна,
А девойче, 'Ане, 'ув тѐсну́ клису̀ре.
Ой, кой ка̀ мине, 'Ане, дево̀йче разбу̀ди,
Иу̀нак нема, 'Ане, кой да гу разбу̀ди.
Ут де падна, 'Ане, адно̀ сиву пиле
Та кундиса[40]) 'Ане, на 'унашки гра́ди[41]),
С крѝле му е 'Ане, се́нка направѝлу,
С у́ста му е 'Ане, гу̀вор гу̀ворилу:
— Ста̀ни, ста̀ни, мо̀ри, небуден 'уначе,
Го̀ра са е[а], мо̀ри, крѐтум[42]) запалѝла
Ке си гу̀риш, 'у̀нак, та ке си изгу̀риш.
— 'Аку го́ре, пѝле, нек'у да изго̀ре,
Ние бехме пѝле, брате деветина,
Та сѐднахме, пиле, дѐлба да дѐлиме
Тие зеха, пѝле, пу конче не ехану[43]),
Мен да́дуа, пѝле, конче обехану[44]);
Тие зеха, пѝле, 'у̀нци не впрѐгани,
Мен да̀дуа, пѝле, 'у̀нци 'опрѐгани;
Тие зеха, пѝле, овци не стрѝгани,
Мен да̀дуа, пѝле, овци устрѝгани,
За тва ми е, пѝле, же́лба устанала.

Слушана отъ Юсеинъ Хойревъ,
Колиби Асановци, 1904 г.

III. Български отъ Чепеларе.

Записалъ *Ст. Н. Шишковъ.*

1.

Непризнателния овчарь.

— Е^{а}л’чѝ’у вàкал, кàматан[47]),
И тѐбе^{а} ще^{а} са пòфале^{а},
Чи ма е^{а} мàйка главѝла,
Главѝла, по^{а}рсте^{а}н’ ме^{а}нѝла,
Пак ми де^{а}вòйка ни знàе^{а}м.
Аку е^{а} вàкла де^{а}вòйка,
Тебе^{а} ща гòде^{а}ш[48]) да кàрам
На мòминине^{а} дворуве^{а}.
Пак ку е^{а} рỳса де^{а}вóйка,
Чи ща брàта ти бе^{а}л’чѝе^{а}[49]),
Билà е^{а} вàкла де^{а}вòйка,
Е^{а}л’чѝе^{а} гòде^{а}ш уткàра
На мòминине^{а} двòруве^{а},
Че^{а} мàхна да гу закòли,
С дѐсна гу рò^{а}ка замáхна,
Ле́^{а}ва си ро́^{а}га удре́^{а}за.
Тугáф е^{а}л’чѝе^{а} прудỳма:
— Сѝву л’у, т’о^{а}ше^{а}к ке^{а}хе^{а}ѐ^{а},
Пòвниш ли, Сѝву, знàиш ли,
Га са бе^{а} Тỳнже^{а} спỳснала,
Стàду ну ти бе^{а} васпрѐ^{а}ла.
Тугàф ми, Сѝву, вѝкаше^{а}:
„Е^{а}л’чи’у, вàкал, кàматан,
Рѝпни, е^{а}л’чѝ’у, по́дрипни,
Та ми стàдуну прѝве^{а}ди
Прис Тỳнже^{а} рѐ^{а}ка гулѐ^{а}ма.
Агà ми Тỳнже^{а} минѐме^{а},
Рòшкуве^{а} ще^{а} ти òбниже^{а}
С мòмцкине^{а} дрѐбни трепỳпки[50]),
Ало́^{а}ци[51]) ще^{а} ти кàнусам
С тỳрцкана кàна че^{а}рвѐна,
Нужѝнки ще ти пòдкувам
С ’унàцки д’укмѐ шѐ^{а}ре^{а}ни.

— Е^{а}л’чѝ’у ва̀кал, ка̀матан,
По̀^{а}рву са дубро́ заба̀ре^{а},
Сѐтан са илѝк’[52]) ни по̀вни.

Слушана отъ Рада И. Учикова, 35 годишна 1904 г.

2.

Вѣрна любовь.

— Марѝ Мару̀ду, Мару̀ду,
Щу вар’виш сле^{а}д мен’ и плачиш’,
Та щу е^{а} тува̀ ут тѐбе^{а}?
Е^{а}ла ма близу на̀близи,
По̀^{а}рсте^{а}не^{а}н да си разме^{а}ни̇́м
И вѐ^{а}ран каул’[56]) да сто̀рим:
Да си ма чѐ^{а}каш’, Мару̀ду,
Ду двана̀де^{а}сте^{а} гудѝни.
Аку̀ тугàва ни до̀йда,
Чи си са гла̀ви и жѐни.
Мару̀да мума́ хѝтричка,
Та̀ си ми фрѝпна ф градѝнка,
Извѝла кѝт’ки фсѐ^{а}какви,
Че^{а} си ги да̀де^{а} Стуѐ^{а}ну:
— На̀ ти, Суѐ^{а}не^{а}, киткаса,
Денѐ^{а} е^{а} но̀си на гла̀ва,
Нацѐ^{а} е^{а} ту̀ре^{а}й на ро̀са;
Куга̀ну кѝтка пувѐ^{а}хне^{а},
Туга̀ф ми зна̀и, Стуѐ^{а}не^{а},
Чи са е^{а} Мару̀да главѝла,
Куга́ну кѝтка исо̀^{а}хне^{а},
Чи е^{а} Мару̀да нивѐ^{а}ста.
Стуѐ^{а}н си но̀си китка-на
Ду двана̀де^{а}сте^{а} гудѝни,
Чи си ми кѝтка завѐ^{а}хна,
Завѐ^{а}хна о̀ще^{а} исо̀^{а}хна.
С’о́^{а}днал е^{а} Стуѐ^{а}н да пла́че^{а},
Дѐ гу вѝде^{а}ла царѝца,
Та си Стуѐ^{а}на пѝташе^{а}:
— Стуѐ^{а}не^{а}, гѝди, Стуѐ^{а}не^{а},
Защо́к ми пла̀чиш, Стуѐ^{а}не^{а}?
— Как да ни пла̀че^{а}м, царѝце^{а},

Га ми са жѐни л'убе^{а}ну,
— Нимой ми пла̀ка, Стуѐ^{а}не^{а},
Ами ми ѝди, Стуѐ^{а}не^{а},
Фаф ца̀р'увана хе^{а}рге^{а}л'о^{а},
Избе^{а}ри ко̀нче^{а} по̀^{а}ргаву,
Че^{а} гу, Стуѐ^{а}не^{а}, за́пре^{а}гни
Сас деве^{а}т' ч'о̀рни смо́куве^{а}
И гу, Стуе^{а}не^{а}, за̀'узди
С л'у̀тана змѝе^{а} усо̀йна,
Че^{а} си ми ко̀н'че^{а} во̀^{а}се^{а}д'ни;
Аку са нахпрѐш састо̀^{а}пи[54]),
Л'у̀бе^{а}ну ще^{а} си зафта̀саш,
Пак ку са назад' засто́^{а}пи,
Чи нищѐш да гу зафта̀саш.
Ко̀н'че^{а} са нахпре́ш састо̀^{а}пи,
Стуе́^{а}н си ко̀не^{а}н кайди́са[55]),
Та си л'у̀бе^{а}ну зафта̀са;
Тама̀н' бе^{а} да̀ра дари́ла,
По̀^{а}т'ник на по̀рти зач'у̀ка.
Та си Мару̀да вѝкаше^{а}:
— Ба̀бч'у л'у, мѝла неврѐ^{а}дна[56]),
Ни ѐ по^{а}т' да ти про̀думам,
Ала ща да ти про̀думам:
По̀^{а}т'ниче^{а} ч'у̀ка на по̀рти
Е^{а} ща да ѝда да вѝде^{а}.
Га си Мару̀да извлѐ^{а}зе^{а},
Чи са Мару̀да мѐтнала,
По̀^{а}т'нику ко̀н'че^{а} по̀^{а}ргаву,
Та че^{а} са наза́д' убо̀^{а}рна
И си сва̀туве^{а}м вѝкаше^{а}:
— Хала̀л'[57]) да ви е^{а} сѝчкуну,
Е^{а} ща си ѝда, сва̀туве^{а},
Сас по́^{а}рву л'у̀бе^{а} Стуѐ^{а}на.

Слушана отъ сжщата.

3.

Безврѣменна смърть на овчарь.

Стуѐ^{а}н майци си викаше^{а}:
— До̀йде^{а} ли вре́^{а}ме^{а}, ма̀ле^{а}ле^{а},

Офцеа нах по̀леа да йдат
И шѝлеатана на г'узл'оа?
— Душло̀ е, сѝну, мино̀алу,
Ала ми ощеа по̀сиди:
По̀леану, ка̀жеат, пеаклѝву,
Пеаклѝву, сѝну, мурлѝву,
Та са щиш, сѝну, разбулѐа,
Нѐма кой да та пугл'о̀ада,
Вудѝца да ти пудаде́.
Стуѐан майка си ни слу̀шеа,
Ами си ста̀на, та то̀арна,
Зака̀ра ва̀кли увно̀веа,
Зама́ми дрѐб'ни шѝлеата.
Утѝдеа Стуѐан и лѐгна,
Та си са бо́лан разбуле́а,
Ле́гна си Стуѐан загѝна
Ф ра̀внуну по̀леа широ̀ку.

Слушана отъ сжщата.

Рѣчникъ съ обяснителни бѣлѣжки на нѣкои думи и езикови форми въ народнитѣ умотворения.

1. **Мед'у,** нарѣч. между.

2. **Ца̀рни-а,-у,-ен,** прил. черенъ.

3. **Ка̀рви, ъ,** сжщ. кърви, кръвь.

4. **Руменѝчат,** гл. **румен-ъ,-а,-о,-и,** прил. червено, червенѣятъ. **Ру̀мену лицеа,** червено лице.

5. **Йурум,** сжщ. гръкъ, турска дума употрѣбителна въ Родопитѣ, вмѣсто гръкъ.

6. **Темничѐрче,** сжщ. ср. р. умал. форма. **Темничѐрин-ка,** мн. ч. **темничѐре,** робъ, затворникъ, нѣкждѣ и тъмниченъ чиновникъ, тъмниченъ вратарь.

7. **Гардѝ,** гл. сег. вр. ръмжи. **Кучето гардѝ,** кучето ръмжи. **Гардеат на него,** заканватъ му се.

8. **Е** мѣст. л. азъ. **Е ва,** азъ ви.

9. **Велееать,** сжщ., турска дума, означава роденъ **край,** бащино огнище.

10. **Чалѝ'а,** сжщ. **чалѝи** мн. ч. трънакъ, трънаци. Турска дума.

11. **Сѐвда**, сжщ. любовь, любовникъ-ца. **Има сѐвда на не'а,** има любовь, обича я. **Сѐвда ми е**ª, любовница ми е.

12. **Брàкнал,** прич. бръкналъ.

13. **Ва́кал,** прил. за човѣкъ съ гжсти голѣми вѣжди, хубавецъ.

14. **Брàкнал С'ул'у в тòрба шѐрена, та извàдил кинѝга пѝсана,** се подразбира теглене жрѣбие (турцитѣ казватъ **курна**) въ врѣме на военень наборъ.

15. **Бубàйку,** сжщ. баща.

16. **Бедѐл,** сжщ. военень откупъ въ натура, т. е. подлежащиятъ да отбие военната си повинность, наема друго лице съ заплата и го прѣдставя да служи вмѣсто него въ войската. Или пъкъ опрѣдѣленъ париченъ откупъ за сжщата цѣль, който откупъ се вниса въ държавното съкровище. Сега откупване съ пари, или съ наемникъ за турцитѣ е отмѣнено, но иновѣрнитѣ народи, живущи въ Турция, плащатъ поголовенъ годишенъ военень данъкъ на мжжко лице. И това се казва **бедѐл.**

17. **Бубà,** сжщ. зв. п. **бубайку**, баща, тате.

18. **Качекъ**, тур. дума, означава дезертьоръ, бѣглецъ, отклонивши се отъ военната повинность.

19. **Пуру́кал**, гл. извикалъ.

20. **Протоге́р**, сжщ. селски кехея, селски слуга, разсиленъ въ общината.

21. **Алтòне**, сжщ., мн. ч, жълтици, златни монети.

22. **Най-машката**, прил. най-малката.

23. **Свекуре,** сжщ. дат. п. свекъръ. Тая дума другадѣ въ Родопитѣ не се употрѣбява.

24. **Бàра,** гл. закача, пипа.

25. **Гелѝна,** сжщ., турска дума, означава невѣста, млада булка.

26. **Куѝн'**, сжщ., турска дума, овца.

27. **Кеà**, сжщ. кехая, име въ Родопитѣ на стопанинъ или управникъ на много овце.

28. **Елува**, прил. безплодна. **Елувица**, безплодна жена, овца, коза или крава.

29. **Арамѝ**, сѫщ. харамия, разбойникъ.

30. **Пресвири се,** гл. изсвири се нѣкой съ уста. Извика нѣкого съ изсвирване, когато е много на далечно разстояние, та съ глась не може се чува, или пъкъ тайно извикване, сигнално, когато не трѣбва да чуватъ името и други хора отъ страна.

31. **Касам,**
32. **Грӯву,**
33. **Карамáна**
сѫщ. имена на кучета, дадени отъ стопанитѣ имъ.

34. **Рѐмен, рѐмене,** сѫщ. ивица, коланъ отъ ощавена кожа. Въ нѣкои села (Рупчоско) казватъ и на добрѣ плоско издѣлани вѫрлини отъ боръ за заграждане плетищата.

35. **Пайван-пайвáна,** сѫщ. връзка, спона на нозетѣ на добитъкътъ, за да не се отдалечава отъ опрѣдѣленото си мѣсто.

36. **Чубáнин,** сѫщ., турска дума, овчарь, козарь.

37. **Б'ул'ӯк-башò**, сѫщ. началникъ на дружина, пѫтеводитель.

38. **Хатѐ**, глаг. пов. форма, хайде.

39. **Прàска,** гл. трѣщи, удря силно, въ прѣносна форма и на човѣкъ, който лакомо яде.

40. **Кàса**, глаг. кѫса, отхапва.

41. **Кундѝса** глаг. турска дума, установи се на едно извѣстно мѣсто, отсѣдна,

42. **Градѝ**, сѫщ. гръди на човѣкъ, на животно.

43. **Крѐтум,** нар. вредомъ, отвсѣкждѣ, отъ всички страни.

44. **Ехану**, отриц. **не ѐхану**, прич. не язденъ, не дресиранъ конь, муле, магаре.

45. **Обѐхану,** прич. обяздено, прѣстарѣло, станало негодно вече за работа.

46. **Йупрѐгани**, прич. дресирани, привикнали волове да влачатъ кола и товари, да оратъ, но и изпусталѣли, изнемощели отъ работа добитъци.

В. Д.

47. **Кáматан-а-о-и,** прил. **камат'нино**[а], сѫщ., красенъ, хубавъ, приятенъ на гледъ.

48. **Гòде$_а$ш**, сѫщ. **гòде$_а$ше$_а$**, мн. ч. овнитѣ, които момъкътъ въ сѫбота вечерь праща у годеницата си

за гощаване роднинитѣ й. **Гудеашници**, момковитѣ роднини, които закарватъ годешитѣ. (Вижъ „Родопски старини“ II кн. Свадбени обичаи въ Ахж-челебийско).

49. **Беал’чиеа**, сжщ. мжж. р. бѣлъ овенъ.

50. **Треапушка-и**, сжщ. ж. р. малки сребърни въ видъ на монети плочици, които нанизватъ по сребърнитѣ накити на моми и невѣсти въ Ахж-челебийско.

51. **Алдак-ци**, сжщ. мжж. р. не остриженитѣ ивици на овнитѣ, каквито овчаритѣ имъ оставятъ за красота и отличие отъ другитѣ овце въ стадото.

52. **Илйк’**, сжщ. турска дума, сторено добро, услуга.

53. **Каул’**, турска дума, означава договоръ, условие.

54. **Састдапи**, глаг. при първото качване на ядецътъ коньтъ пристжпи напрѣдъ. Народното повѣрие въ случая е, коньтъ ако потръгне напрѣдъ, безъ да отмѣсти назадъ ни единъ кракъ, за добро е, а противното, за зло е.

55 **Кайдиса**, тур. дума, рѣши се, рискова се въ нѣщо.

56. **Невреадна**, прил. невинна, безврѣдна, незлобна.

57. **Халал’**, турска дума, подарявамъ ви еди-какво си, давамъ го отъ сърдце въ даръ.